

חופש העיתונות בישראל 2016: תמונת מצב

פרק חמישי מתוך הדוח השנתי: התקשורת בישראל 2016. סדרי יום, שימושים ומגמות

ד"ר נרית גרוסמן

בשנת 2016, ארגון "פרידום האוס" הוריד את דירוג חופש העיתונות בישראל מ"חופשית" ל"חופשית במידה חלקית". בין הגורמים השונים לכך הוא כהונתו של ראש הממשלה כשר התקשורת. גורם נוסף שמוזכר בדוח הפרידום האוס הוא ההשפעה הגוברת והולכת של התוכן השיווקי אשר קיים לכל רוחב אמצעי התקשורת, כאשר השנה לראשונה הוסדר תחום זה בידי גוף רגולטורי (מועצת הכבלים והלוויין), כן אושר לראשונה בישראל לשלב תוכן שיווקי בערוצים הייעודיים.

שנת 2016 כללה גם מספר אירועים המגבילות את חופש הביטוי והעיתונות, הן במסגרת חקיקתית והן במסגרת רפורמות שונות. בין השאר, נחקק "חוק הכנסת" שכולל את "סעיף הביזוי" ו"חוק הפייסבוק" העוסק בצנזור תכנים. במספר מקרים עיתונאים ניסו להגן בבית המשפט על החיסיון העיתונאי (כדוגמת העיתונאים גיא פלג ועמית סגל), וכן עמדו בפני תביעה משפטית על ידי פוליטיקאים בעקבות פרסום דברים אשר נטען כי הם מהווים דיבה (כדוגמת התביעה של אורן חזן נגד עמית סגל, ראש הממשלה נגד יגאל סרנה, אביגדור ליברמן נגד אורן הלר).

בשנה זו נעשו ניסיונות שונים להתמודדות עם השינויים בעולם הדיגיטלי. ריבוי השיימינג (ביוש) ברשת הוביל להקמת מערך שייחם בתופעה זו; הצנזורה הצבאית פעלה לראשונה בזירה הדיגיטלית; וועדת פילבר פרסמה את מסקנותיה. ועדת פילבר קמה בספטמבר 2015 במטרה לעצב מחדש את שוק התקשורת ולהתאים את הראייה הרגולטורית המיושנת לעולם הטכנולוגי החדש ולצרכיו¹. הועדה פרסמה דו"ח ביניים בינואר 2016, ואת הדו"ח הסופי ביוני 2016. ראש הממשלה ושר התקשורת נתניהו אמר כי בעיניו הרפורמה הזאת היא הפעולה החשובה ביותר בקדנציה הנוכחית². המלצות הדו"ח כוללות את חיזוק כוחם של הערוצים העצמאיים מול הפלטפורמות של יס והוט, טיפול בנושא עמלות היתר בשוק הפרסום, הסדרת התוכן השיווקי וגם המלצה לאפשר למתחרים חדשים להיכנס לשוק הטלוויזיה ללא תנאי סף מוקדמים.

חקיקה הנוגעת לחופש העיתונות

חוק שידורי טלוויזיה מהכנסת (חוק "ערוץ הכנסת")³, שהיה אחת מהצעות החוק השנויות במחלוקת בקדנציה הנוכחית של הכנסת ועמד במרכז הדיון על חופש העיתונות במערכת הפוליטית, אושר לקריאה שניה ושלישית⁴. הצעת החוק כללה את

¹ אלירן מלכי. "מסקנות הביניים של ועדת פילבר: יותר תחרות בשוק הטלוויזיה – בפחות רגולציה". כלכליסט. 25.1.16. <http://www2.calcalist.co.il/articles/0,7340,L-3679286,00.html>

² אלעד מן ותהילה שוורץ-אלטשולר. "האחרון שיסגור את הדלת". העין השביעית. 6.12.16. <http://www.the7eye.org.il/227946>

³ חוק שידורי טלוויזיה מהכנסת (תיקון מס' 6), התשע"ו-2016.

⁴ טל שלו. "הקלת המכרז ואיסור ביזוי המשכן: אושר חוק ערוץ הכנסת". וואלה! 4.8.16. <http://news.walla.co.il/item/2985243>

"סעיף הביזוי", האוסר את ביזוי הכנסת, וגרר דיון סוער בוועדת הכנסת. יו"ר הכנסת, ולי אדלשטיין החליט לאמץ את המלצות ועדת פריש בנוגע לשינויים בערוץ הכנסת, ולהשאיר את הסעיף על כנו⁵, בעוד שמנכ"ל ערוץ הכנסת הזהיר כי "הערוץ הופך להיות ערוץ מטעם"⁶, וטען להתערבות בתכנים⁷. לאחר דיונים, הסעיף רוכך ומאפשר ביזוי אם יש בו ערך חדשותי או חינוכי⁸.

באוגוסט 2016 פורסם כי ראש הממשלה נתניהו שוקל לקדם חוק המשנה את חוק האזנת סתר⁹, שיאסור להקליט שיחת טלפון ללא הסכמת כל הצדדים המשתתפים בה. על פי יוזמה זו, הקלטת שיחה של שני משתתפים כשאף אחד מהם אינו מקליט ואינו מודע להקלטה, תיחשב להאזנת סתר ולעבירה שעונשה הוא עד חמש שנות מאסר. יוזמה זו גררה ביקורת מצד עיתונאים, מאחר וחוק כזה יפגע ביכולתם של כלי התקשורת לבצע את עבודתם, ובמיוחד לאור תפקיד המפתח ששיחקו הקלטות הסתר בשנים האחרונות בכמה פרשיות שחיתות מרכזיות וכתבי אישום שהוגשו בעקבותיהן (למשל כנגד ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט, הרב הראשי לשעבר יונה מצגר, עו"ד רונאל פישר והרב אליעזר ברלנד)¹⁰.

בשנת 2016 החל תהליך המנסה להתמודד עם השינויים בעולם הדיגיטלי, ובאופן ספציפי, בפייסבוק. השר לביטחון פנים גלעד ארדן ושרת המשפטים איילת שקד הגישו הצעת חוק, המכונה "חוק הפייסבוק", שנועדה להיאבק בהסתה ברשת. ההצעה מאפשרת לבתי משפט מנהליים להורות לתת צו לחברות אינטרנט להסיר תוכן מסית מהרשת שמהווה עבירה פלילית ויש בו סיכון ממשי לביטחון של אדם, לביטחון הציבור או לביטחון המדינה¹¹. ח"כ רויטל סויד (המחנה הציוני) הגישה גם היא הצעה ל"חוק פייסבוק", לפיה על הרשתות החברתיות תוטל חובת ניטור והסרת פרסומים המסיתים למעשי טרור תוך 48 שעות, אלמלא כן ייקנסו ב-300 אלף ש"ח. החוק אושר בקריאה טרומית, אך מערכים כי ההצעה תאוחד עם הצעתם של השרים שקד וארדן¹². בדצמבר אושר החוק של שקד וארדן בוועדת השרים לענייני חקיקה¹³. כנגד החוק נטען כי הוא נועד לכסות את עיני הציבור הישראלי, ולא למנוע פרסום דברים שעלולים לפגוע בביטחון המדינה¹⁴. כן נטען כי החוק מהווה פגיעה בחופש הביטוי בכך שהוא הופך

⁵ נתי טוקר. "יו"ר הכנסת: האיסור לבזות את הכנסת בערוץ הכנסת יישאר – אך לערוץ יהיה חופש פעולה". דה מרקר. <http://www.themarker.com/advertising/1.2921570>. 20.4.16

⁶ נועה פרייס. "מנכ"ל ערוץ הכנסת מזהיר: 'הערוץ הופך להיות ערוץ מטעם'. וואלה! <http://b.walla.co.il/item/2972413>

⁷ אלכסנדר כץ. "הדיון על ערוץ הכנסת: המנכ"ל טוען להתערבות בתוכן, יו"ר 'חדשות 2' נגד 'סעיף הביזוי'. אייס. <http://www.ice.co.il/media/news/article/430903>. 21.6.16

⁸ סעיף נוסף המשלב שני נציגים פוליטיים (שיומונו על ידי יו"ר הקואליציה ויו"ר האופוזיציה) בצוות המפקחים על פעילות הערוץ, רוכך גם הוא כאשר נוספו רק שניים, ולא ארבעה, ולא תהיה להם יכולת להכריע. נתי טוקר. "חוק ערוץ הכנסת אושר: אלוביץ' לא יוכל להתמודד על ההפעלה – ערוץ 20 כן". דה מרקר. 27.7.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.3020030>

⁹ חוק האזנת סתר, תשל"ט-1979.

<http://www.haaretz.co.il/news/politi-premium-1.3035718>

¹¹ כתב "העין השביעית". "בחסות המלחמה בטרור יפרצו לכם לאימייל וימחקו תכנים". העין השביעית. 20.7.16. <http://www.the7eye.org.il/211505>

¹² צבי זרחיה. "חוק פייסבוק: נוסף אושר בקריאה טרומית; 'אינתיפאדת פייסבוק עולמית'". דה מרקר. 20.7.16. <http://www.themarker.com/news/1.3013129>

¹³ רפאלה גויכמן. "חוק הפייסבוק בדרך לאישור – האם זה מה שימנע את הפיגוע הבא? דה מרקר. 23.12.16. <http://www.themarker.com/technation/1.3170185>

¹⁴ רפאלה גויכמן. "הצעה רעה לדמוקרטיה: חוק הפייסבוק עבר בוועדת השרים לחקיקה". דה מרקר. 25.12.16. <http://www.themarker.com/technation/1.3171683>

את הצנזורה מחריג לשגרה, במקום להעניש על ביטוי לאחר שנאמר באמצעות החוק הפלילי האוסר על הסתה לאלימות, לגזענות ולטרור. כן קיימת בעייתיות בהעברת סמכות ההחלטה של השאלה מה ייחשב כ"פרסום המסית לטרור" ממערכת המשפט בישראל לידי חברה מסחרית בינלאומית. כיצד יבינו עובדי חברות הענק האלה שישבו באירלנד, בארצות הברית ובהודו מה נחשב בישראל הסתה לטרור? כיצד יבין הרובוט – האלגוריתם שיפתחו לשם כך – את ההקשרים המיוחדים המאפיינים את המציאות הישראלית? כיצד ידע לאבחן מתי מדובר בסאטירה ומתי בהסתה?¹⁵ ואכן, הרשת החברתית "פייסבוק" הפעילה צנזורה מטעמה וחסמה משתמשי פייסבוק שכתבו את המילה "קוקסינלים". בעקבות זאת, שורה של משתמשים עם מאות אלפי עוקבים שיגרו מכתב לראשי פייסבוק בעולם ובישראל ובו דרישה חד משמעית שלא להמשיך לפגוע בחופש הביטוי שלהם.¹⁶

כחלק ממאמצי המחוקקים להדביק את קצב ההתפתחות של הטכנולוגיה, פרסם האיחוד האירופי תקנות מקיפות להגנה על מידע פרטי (General Data Protection Regulation – GDPR). התפתחויות אלה הובילו ככל הנראה גם את משרד המשפטים, באמצעות הרשות לטכנולוגיה ומשפט (רמו"ט), לפרסם כמה מסמכי פרשנות לחוק הגנת הפרטיות הישראלי, ולפעול לקידום הצעות חוק שונות, כמו התיקון המבקש להטמיע בדין הישראלי את "הזכות להישכח" שהוכרה באחרונה באירופה. במקביל, גופים מסחריים כמו גוגל ואפל וויתרו מרצונם על חלקים מהגישה למידע פרטי של משתמשים, ככל הנראה כדי לזכות באמונם.¹⁷

הפעלת סמכויות משטרתיות להגבלת חופש הביטוי והעיתונות

בשנת 2016 נצפו פגיעות שונות בחופש הביטוי והעיתונות בידי רשויות אכיפת החוק, באמצעות חקירת עיתונאים, הפרת החיסיון העיתונאי ואף הפעלת כוח. עם זאת, נעשים ניסיונות להתמודד עם התופעה בידי הרשות השופטת, וכן בידי העיתונאים עצמם.

כך, הגישה המשטרה צו לחברת החדשות של ערוץ 2 להעביר לידיה את חומר הגלם של ראיון שערך כתב המשפט גיא פלג עם עינת הראל, המואשמת בעבירות של סרסרות לזנות והלבנת הון. בית המשפט המחוזי קבע כי על חברת החדשות של ערוץ 2 לכבד את הצו שהוצא לה. חברת החדשות של ערוץ 2 הגישה בקשת רשות ערעור על פסק הדין, בטענה שהחיסיון העיתונאי על המידע שנאסף על ידה במסגרת העבודה העיתונאית מכסה גם את תוכן המידע שנאסף על ידי כתביה, בין אם פורסם ובין אם לא פורסם. החלטת בית המשפט, כך הם טוענים, הופכת את כלי התקשורת, בעל כורחם, לזרוע ארוכה של רשויות החקירה, ובכך ישנו כרסום בחופש העיתונות¹⁸. ואכן, בית המשפט (השופט ירון גת) הכריע לטובת חברת החדשות של ערוץ 2 וקבע כי "חיובו של עיתונאי להמציא חומר גלם שנועד עם מקור מידע שלו שקול לגביית עדות של העיתונאי והפיכתו

¹⁵ תהילה אלטשולר. חוות דעת על הצעת חוק הפייסבוק. 23.12.16. מתוך אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

https://www.idi.org.il/media/7872/opinion_internet.pdf

¹⁶ נתי טוקר. "ידנה ספקטור ועמית סגל בקמפיין נגד צוקרברג: 'פייסבוק פוגעת בחופש הביטוי'". דה מרקר. 13.11.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.3120825>

¹⁷ עומר ברנדס. "מהפיכה בהגנה על המידע הפרטי ברשת". דה מרקר. 16.11.16. <http://www.themarker.com/>

<http://www.themarker.com/advertising/1.3124814>

¹⁸ אורן פריסקו. "כרסום מתמשך בחופש העיתונות". העין השביעית. 9.10.16. <http://www.the7eye.org.il/221075>

לעד תביעה כנגד המרואייין, וכן כי "חיובו של עיתונאי למסור מידע לרשויות החקירה (...), פוגע בעצמאותו של העיתונאי ובאופן שבו העיתונות נתפסת בעיני הציבור, והופכת את העיתונאי למעין 'קבלן משנה' של המשטרה"¹⁹.

בשנה זו היו מספר מקרים בהם נפתחה חקירה פלילית נגד עיתונאים. העיתונאי מיכאל שמש (גל"צ) זומן לחקירה לאחר שפרסם תחקיר נגד ממלא מקום ראש עיריית ירושלים, מאיר תורגימן²⁰. שמש זומן לחקירה ללא התייעצות בדרג הבכיר יותר, וזאת בניגוד לנוהל שהוסכם על ידי המשטרה ומועצת העיתונות. על פי הנוהל, במידה והמשטרה צריכה לחקור עיתונאי, ראש מחלקת החקירות צריך להעביר בקשה לראש האגף לחקירות במשטרה – שיחליט האם להיוועץ עם פרקליט המדינה, פרקליט המחוז או נשיא מועצת העיתונות. לבסוף, ראש האגף צריך לעדכן את המפכ"ל בנוגע להחלטתו. מועצת העיתונות טענה כי הפרת הנוהל מתבצעת באופן מתמשך²¹. בסופו של דבר, לאחר התערבות הפרקליטות הצבאית החקירה בוטלה. גם העיתונאי ניר גונטז' (הארץ) עוכב לחקירה לאחר שניסה ליצור קשר טלפוני עם חברת הכנסת יעל גרמן. גונטז', שהקריירה העיתונאית הנוכחית שלו בנויה על הקונספט של פניה טלפונית ישירה לדמויות שעל סדר היום כדי לשאול אותן שאלות, התקשר אליה 12 פעמים ממספר חסום²². מחקירתו במשטרה התברר שהמשטרה קיבלה ככל הנראה צו שיפוטי או הרשאה לחדור לפלט השיחות היוצאות של מכשיר הטלפון הנייד שלו²³.

העיתונאי הפלסטיני עומר נזאל נעצר כשהיה בדרכו לכנס של פדרציית העיתונות האירופית והושם במעצר מנהלי. בשב"כ טענו כי הוא פעיל בחזית העממית לשחרור פלסטין, אך הוא הכחיש זאת, ועורך דינו טען כי הוא נרדף פוליטית בשל פרסום מאמרים שהביכו את הרשות הפלסטינית²⁴. חקירה פלילית אף נפתחה בעקבות פרסום פוסט שהובן לא נכון. תושב רהט נעצר לאחר שכתב פוסטים אירוניים כנגד הבעות שמחה שהופיעו ברשתות החברתיות בשפה הערבית על השריפות בישראל. שני שופטי שלום ושופט מחוזי אחד החליטו להאריך את ימי מעצרו תוך שהם מדגישים כי הפוסט שכתב עולה כדי "פגיעה בביטחון המדינה"²⁵.

במקרה אחד לפחות אף הופעל כוח כנגד אנשי תקשורת. במסגרת הפגנת יוצאי אתיופיה, שוטרים איימו על מיכאל האזור-טוב במעצר והורו לו לעזוב את המקום, אף שהיה מזוהה כעיתונאי ואיש גל"צ עם מדי צה"ל. האזור-טוב המשיך לסקר את ההפגנה, כשלטענת גל"צ הוכה וצידוד ההקלטה שלו הוחרם²⁶.

¹⁹ נתי טוקר. "ביהמ"ש: 'מסירת חומרים למשטרה – פגיעה בעצמאות העיתונאי'. דה מרקר. 12.1.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2820576>

²⁰ נתי טוקר. "זימון עיתונאי לחקירה – חציית קו אדום". דה מרקר. 27.4.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2928133>

נועה פרייס. "יומה יש למועצת העיתונות לומר על חקירת העיתונאי? 'נוציא תזכיר'". וואלה!. 27.4.16.

<http://b.walla.co.il/item/2956562>
²² נועה פרייס. "המשטרה חקרה את גונטז'"; 'תוסיפו את זה למדד 'חופש' העיתונות'. וואלה!. 1.12.16. <http://b.walla.co.il/item/3018422>

²³ שחר בן-מאיר. "תלמדו מעימאד גנימאת". העין השביעית. 2.12.16. <http://www.the7eye.org.il/227672>
²⁴ אורן פרסיקן. "עיתונאים: מעצר עיתונאי פוגע במסע ההסברה שלנו". העין השביעית. 7.9.16. <http://www.the7eye.org.il/217465>

²⁵ שחר בן-מאיר. "תלמדו מעימאד גנימאת". העין השביעית. 2.12.16. <http://www.the7eye.org.il/227672>
²⁶ אלכסנדר כץ. שוב אלמות נגד תקשורת: כתב גל"צ הוכה בהפגנת האתיופים". אייס. 4.7.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/431621>

על היחס כלפיהם הגיבו העיתונאים במספר דרכים. תא כתבי ירושלים חזר לפעול בעקבות מעצר שני כתבי הושינגטון פוסט בירושלים (אירוע עליו התנצלה בסופו של דבר המשטרה). יעל פרידסון, ראש תא כתבי ירושלים, מסרה כי כתבי ירושלים היו עדים לניסיונות של רב הכותל, משטרת ירושלים והצנזורה הצבאית להצר את צעדיהם²⁷; איגוד העיתונאים הערבים הפגין נגד משטרת עירון בדרישה לקבל יחס שווה ולא עוין לכתבים הערבים, לאחר ששני עיתונאים ערבים לא הורשו לסקר אירוע שבו התרסק כלי טיס בלתי מאויש של התעשייה האווירית על בית בוואדי ערה, בעוד המשטרה נתנה לעיתונאים יהודים להיכנס למתחם ולסקר את ההתרסקות²⁸; והועדה להגנת עיתונאים (CPJ) הביעה דאגה נוכח האיום של ראש משרד התקשורת לשלול אישורים לעיתונאים זרים שפרסמו כותרות לא מדויקות. נטען כי מדובר בגישה הנוקטת ביד קשה כלפי סיקור שאינו מוצא חן בעיני הממשלה²⁹.

יחסי ראש הממשלה והתקשורת ורגולצית התקשורת

ההתערבויות ראש הממשלה בכלי התקשורת הובילו לכך שארגון קידום הדמוקרטיה האמריקאי Freedom House פרסם בדו"ח השנתי שלו כי דירוג חופש העיתונות בישראל ירד מ"חופשית" ל"חופשית במידה חלקית"³⁰. בין הגורמים להחלטה זו: השפעתו של העיתון "ישראל היום", כהונתו של ראש הממשלה כשר התקשורת, והשפעת תוכן שיווקי על חופש העיתונות³¹.

בשנת 2016 הלכה וגברה השפעת העיתון "ישראל היום", שהינו בבעלות שלדון אדלסון ונתפס כמי שמקדם את עמדותיו של ראש הממשלה נתניהו. על פי סקר של TGI, העיתון הקפיץ בשנה האחרונה את מספר העותקים שהוא מפיץ בסופי שבוע ל-550 אלף, והצליח לראשונה להיצמד למתחרהו "ידיעות אחרונות" גם בסופי שבוע. בגזרת ימי החול, "ישראל היום" אף הצליח להגדיל את הפער עם 39.7% חשיפה, לעומת 34.9% חשיפה ל"ידיעות אחרונות". מצב זה הוביל להגשת עתירה לבג"ץ בדרישה שמבקר המדינה יחויב לבחון את השאלה האם עיתון "ישראל היום" הוא למעשה מימון מפלגות אסור, המעניק סיקור מוטעם לטובת ראש הממשלה נתניהו³². דוגמא לקשר ההדוק בין לשכת ראש הממשלה לבין העיתון: יום לאחר כתבה בתוכנית "אולפן שישי", שבה הועברה ביקורת על התנהלות נתניהו, פורסמה ב"ישראל היום" כתבה על ירידת הרייטינג של התוכנית, בזמן שבערוץ 10 דווקא נרשמת התחזקות וצמצום הפער³³. בנוסף, אף שאתרי החדשות הגדולים פרסמו כי אשת ראש הממשלה שרה נתניהו הגיעה לחקירה במשטרה (במסגרת פרשת מעונות ראש הממשלה), ואף שיגרו פושים למנויים שלהם,

²⁷ אלכסנדר כץ. "תא כתבי ירושלים מתעורר בגלל מעצר הכתבים: יעל פרידסון נבחרה לעמוד בראשו". אייס. 17.2.16.

<http://www.ice.co.il/media/news/article/423508>

²⁸ נועה פרייס. "זכותנו לסקר וחובתכם במשטרה לאפשר זאת". וואלה! 17.8.16. <http://b.walla.co.il/item/2989153>

²⁹ CPI concerned by rising pressure on journalists in Israel. 8.2.16

<https://cpj.org/2016/02/cpj-concerned-by-rising-pressure-on-journalists-in.php>

³⁰ רות מרגלית (ניו יורק טיימס). "עמית סגל ליניו יורק טיימס": בכל פעם שביבי ממנה מישהו בתקשורת, המטרה היא

לעורר לאשתו או לעצמו". דה מרקר. 31.7.16. <http://www.themarker.com/wallstreet/1.3024377>

³¹ נתי טוקר. "בגלל ישראל היום" ו-Ynet: חופש העיתונות בישראל הידרדר לשפל; ברמה של גאנה ונמיביה". דה מרקר.

<http://www.themarker.com/advertising/1.2928127>. 27.4.16

³² נתי טוקר, "פרבדה הישראלית: עתיקה לחייב את מבקר המדינה לבחון את התעמולה ב"ישראל היום". 7.9.16. דה

מרקר. <http://www.themarker.com/advertising/1.3061815>

³³ כתבי אייס. "כתבה בישראל היום" על 'אולפן שישי' – צירוף מקרים זה לא". אייס. 22.8.16.

"ישראל היום" כלל לא דיווח על הגעתה לחקירה³⁴. בהמשך, עם זאת, היחסים בין ראש הממשלה לעיתון "ישראל היום" הפכו מתוחים. לראשונה מאז הוקם "ישראל היום", לא הצטרף אף כתב מטעם העיתון לנסיעתו המדינית של ראש הממשלה³⁵.

החלטת ראש הממשלה לכהן כשר תקשורת מעניקה לו שליטה ישירה על הרגולציה של מגזרים שונים של שוק התקשורת. ואכן, הממשלה הובילה חוקים ורפורמות אשר צפויים להעניק לראש הממשלה נתניהו סמכויות חסרות תקדים³⁶:

- המלצות ועדות פילבר, אשר נועד לעודד תחרות בשוק השידורים, וכך לאפשר הקמת ערוצים חדשים.
- שינוי אפשרי במעמד גלי צה"ל, כאשר צוות בראשות מנכ"ל משרד הביטחון דן בהמלצה להוציא את גל"צ מהצבא ולהעבירה למשרד הביטחון או להפריטה, מה שעשוי לפגוע בעצמאות התחנה.
- הענקת הקלות בהקמת ערוצים מסחריים וערוצי חדשות
- פיצול ערוץ 2, בהתאם לחוק הרישיונות מ-2011 הקובע כי באוקטובר 2017 יפוצל ערוץ 2 ושתהיזכייניות שמפעילות אותו יוכלו להפעיל ערוצים עצמאיים שבעה ימים בשבוע, במטרה לעודד תחרות.
- תוספת ערוצי ספורט והתייקרותם; יש לציין כי בעקבות כניסת one והיערכות מצד פרטנר מחירי הזכויות זינקו פי ארבעה, מה שהביא לדרישת ערוצי הספורט להעלות ערוצים חדשים ולייקר את מחירי החבילות.
- חוק ערוץ הכנסת, האוסר על ביזוי הכנסת ומשלב נציגים פוליטיים בפקוח על השידורים.
- הכנסת ערוץ 20 לעידן פלוס בהתאם לחוק ההסדרים.
- הפרטת עידן פלוס, בהתאם לחוק ההסדרים שבו מוצע לאפשר את הפרטת המערך הממשלתי והפיכתו לשחקן שלישי בתחום הטלוויזיה הרב ערוצית במטרה להגביר את התחרות.

כן נדונו מספר עניינים שבסופו של דבר לא התקבלו: הצעת חוק לאיחוד גופי הרגולציה על שוק השידורים, המכונה חוק "ברית המועצות", במסגרתו יוקם גוף רגולטורי חדש לשידורים המסחריים, אשר מקנה לנתניהו, כשר התקשורת, את הסמכות למנות ישירות מנכ"ל ויו"ר המועצה החדשה; תיקון לחוק הגנת הצרכן, המכונה "חוק הפרסום הסמוי", אשר אוסר שילוב תוכן שיווקי ללא גילוי נאות בכל אמצעי המדיה, והיה אמור להשפיע בעיקר על "ידיעות אחרונות" שחלק גדול מהמודל העסקי שלו מבוסס על תוכן שיווקי.

³⁴ אלכסנדר כץ. "שרה נתניהו הגיעה לחקירה במטרה: אז מי לדעתכם לא פרסם על כך מילה?" אייס. 31.12.15. <http://www.ice.co.il/media/news/article/420816>

³⁵ נתי טוקר. "הפעם הראשונה: אף כתב של "ישראל היום" לא הצטרף למשלחת ראש הממשלה – ואיך קשורה לזה שרה נתניהו?". 13.12.16. דה מארקר.

³⁶ נתי טוקר. "10 מי יודע?". דה מארקר. 21.8.16. <http://www.themarker.com/magazine/1.3026110>

נוסף על כל אלו, יש לציין את דחיית הקמתו של תאגיד השידור הציבורי. תהליכי הסגירה של רשות השידור נבעו מהתערבות פוליטית משמעותית בתכנים, אך החלטת ראש הממשלה נתניהו לדחות את הקמת תאגיד השידור הציבורי, פוגעת ביכולתו של התאגיד החדש לבצע את מלאכתו ללא התערבות פוליטית³⁷. בחודש מרץ הוגשה הצעת חוק לתיקון חוק השידור הציבורי הישראלי³⁸, אשר מציע לדחות את מועד תחילת חוק השידור הציבורי ל-30 בספטמבר, לנוכח התמשכות הליכי הקמתו של תאגיד השידור הישראלי. הצעת חוק זו זכתה לביקורת בשל דחיית הקמת מערך החדשות והאקטואליה וההצעה למיקור חוץ של חדשות ואקטואליה, אשר תאפשר חדירה של אינטרסים שאינם ציבוריים לתוך מערך השידור הציבורי³⁹. בחודש יולי אישרה הממשלה את החוק לדחיית ההקמה של תאגיד השידור הציבורי ל-30 באפריל 2017, ואם התאגיד יהיה מוכן לפני כן, הוא יוכל לקום כבר ב-1 בינואר 2017. במסגרת הדיון בישיבת הממשלה התקוממה השרה מירי רגב על כך שלממשלה לא תהיה סמכות להתערב במינויים הבכירים בתאגיד השידור החדש. במהלך הישיבה התרעמו גם השר ארזן והשר בנט על הצעת החוק שמקדם יו"ר הקואליציה ח"כ דוד ביטן לביטול הקמת תאגיד השידור הציבורי⁴⁰. אף שהודעת מוכנות של התאגיד נשלחה לשרים ב-25 באוקטובר, ראש הממשלה ושר האוצר החליטו לבסוף לא לאשר את הקמת תאגיד השידור הציבורי ב-1 בינואר. בעקבות זאת הוגשה עתירה לבג"ץ בדרישה כי ראש הממשלה ושר האוצר יורו להקים את תאגיד השידור הציבורי כבר ב-1 בינואר כפי שמאפשר החוק, ולצד זאת יימנע מליזום הצעות חוק לפגיעה בתאגיד בשל השפעה פוליטית⁴¹. המחלוקת סביב הקמת תאגיד השידור נמשכה אל תוך 2017.

עוד ניתן לציין את בחירתו של יועץ התקשורת של משפחת נתניהו, ניר חפץ, להקים ערוץ טלוויזיה מסחרי מהצד הימני של המפה הפוליטית⁴². ראש הממשלה נתניהו אף צוטט כאומר "בעיתונות הכתובה כבר טיפלת, כשישראל היום' קם. עכשיו הגיע הזמן לשנות את הטלוויזיה"⁴³. כן ניתן לציין את הניסיון להקמת חינמון על ידי שאול אלוביץ' (בעל השליטה בבזק), שיתבסס על תכני אתר "וואלה!", תוך שיתוף פעולה עם "גלובס". עיתונאי גלובס פנו לבית הדין לעבודה, מחשש כי המהלך יוביל לפגיעה בזכויותיהם ועצמאותם בשל התלות בהכנסות מאתר "וואלה!", שמעניק סיקור חיובי לנתניהו⁴⁴. תחילה התנהל הדיון בדלתיים סגורות, אך לאור הדיון הציבורי בנושא הוגשה בקשה

³⁷ נתי טוקר. "10 מי יודעי". דה מרקר. 21.8.16. <http://www.themarker.com/magazine/1.3026110>

³⁸ הצעת חוק השידור הציבורי הישראלי (תיקון מס' 4), התשע"ו – 2016.

³⁹ תהילה אלטשולר, אלעד מן. מכתב בעקבות הצעת חוק השידור הציבורי הישראלי. 17.3.16. נמצא באתר המכון

הישראלי לדמוקרטיה. <https://www.idi.org.il/articles/2235>

⁴⁰ נתי טוקר, צבי זרחיה, ברק רביד. "עימות בממשלה על הדיור הציבורי; רגב: 'לא יכול להיות שנקים תאגיד שלא

נשלט בו". דה מרקר. 31.7.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3023631>

⁴¹ נתי טוקר. "חיסול התאגיד מגיע לבג"ץ: 'אפשר לסגור עסקה בשתי דקות". דה מרקר. 17.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3125449>

⁴² נתי טוקר. "ישראל היום' בטלוויזיה: מקורבו של נתניהו בוחן הקמת ערוץ מסחרי". דה מרקר. 6.7.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.299240>

⁴³ גידי וויץ, נתי טוקר. "דודו טופז, רביב דרוקר ומה באמת חושב ראש הממשלה על 'ישראל היום': מסע הנקמה של

נתניהו". דה מרקר. 4.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3111890>

⁴⁴ נתי טוקר. "אלוביץ' רוצה להיות אדלסון: וואלה יוציא לאור חינמון שיופס בגלובס". דה מרקר. 29.5.16.

<http://www.newsjs.com/url.php?p=http://www.themarker.com/advertising/1.2958549>

לפתוח את הדיון לפומבי⁴⁵, ובעקבות החשיפה התקשורתית וההליכים המשפטיים שבהם נקט ועד עובדי העיתון, בוטל ההסכם להוצאת החינמון⁴⁶.

נתניהו כשר התקשורת עמד בפני מספר מקרים של ניגודי עניינים. המשנה ליועמ"ש הגישה חוות דעת הקובעת כי נתניהו כשר התקשורת לא יוכל לעסוק בענייניה של קבוצת בזק, עקב ניגוד עניינים מול בעל השליטה בבזק, שאול אלוביץ'⁴⁷. ניגוד עניינים נוסף הועלה על ידי תנועת הצלחה (התנועה לקידום חברה כלכלית הוגנת) אשר פנתה ליועמ"ש בדרישה לחקור את קשריהם של יועץ התקשורת ניר חפץ וראש הממשלה נתניהו. ניגוד העניינים נוגע לשירותים שמעניק חפץ (בתמורה או שלא בתמורה) לנתניהו, לרעייתו, לליכוד ולגופים מסחריים בעת ובעונה אחת⁴⁸.

במסגרת הדיון בנוגע לסעיף ב"חוק הכנסת" הקובע למי תהיה הזכות לגשת למכרז להפעלת ערוץ הכנסת ב-2018, הועלתה הטענה שראש הממשלה מנסה "לתפור" את תנאי המכרז כך שיקלו עם מפעילים מסחריים המקורבים אליו⁴⁹. בעוד חברי כנסת באופוזיציה ביקשו לשנות את החוק ולקבוע כי רק גורם בעל רישיון לשידור חדשות בטלוויזיה יהיה רשאי להתמודד, הרי שבקואליציה סירבו לשלב את המגבלה הזו, והמשמעות היא שגם ערוץ 20, שאין לו עדיין רישיון לשידור חדשות, יוכל להתמודד במכרז. מליאת הכנסת בסופו של דבר אישרה את החוק⁵⁰, ובאוקטובר 2016 מועצת הכבלים והלוויין פרסמה את המכרז להפעלת ערוץ הכנסת⁵¹, כשעליו מתמודדים חדשות 2 וחדשות 10 (שאינן נחשבות לבעלות זיכיון או רישיון), תאגיד השידור הציבורי "כאן", ערוץ 20⁵², ובהמשך הצטרף גם ערוץ 9⁵³.

ניתן לראות התערבות פוליטית גם בתחנת הרדיו גלי צה"ל, כלי תקשורת ציבורי שממומן ישירות מתקציב משרד הביטחון. ראש הממשלה נתניהו נפגש עם עיתונאי גלי צה"ל והטיח בהם טענות קשות על אי ביצוע עבודתם העיתונאית בכך שהתעלמו משקרים שהופצו עליו. כשנשאל על עתיד גל"צ סירב לומר את דעתו בעניין אך ציין כי הוא מתכוון לפתוח בשיחות עם מפקד גל"צ לגבי מה שמפריע לו בתחנה וי"מה נכון לעשות⁵⁴. יעקב ברדוגו התמנה להגשת יומן הערב בגלי צה"ל, מה שהוביל לטענות הנוגעות לניגוד עניינים. ברדוגו הינו איש עסקים, ללא רקע עיתונאי, ששימש במספר

⁴⁵ נתי טוקר. "עובדי גלובס יבקשו לפתוח לדיון פומבי את הליך שיתוף הפעולה עם וואלה". דה מרקר. 31.5.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.2961295>

⁴⁶ נתי טוקר. "בוטל המהלך של וואלה להוצאות חינמון שיודפס בגלובס". דה מרקר. 30.5.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2960118>

לתחום הפרינט". אייס. 30.5.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/429650>

⁴⁷ נתי טוקר, אמיתי זיו. "המשנה ליועמ"ש בחוות דעת: נתניהו לא יכול לעסוק בענייני בזק". דה מרקר. 19.4.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.2919223>

⁴⁸ צבי זרחיה. "תנועת הצלחה לוויינשטיין: לפתוח בחקירה פלילית על הקשרים בין נתניהו לחפץ". דה מרקר. 4.1.16.

<http://www.themarker.com/news/politics/1.2813602>

⁴⁹ ד"ר רויטל עמירן. "עתיד ערוץ הכנסת: חשש שנתניהו יתפור" את המכרז למידותיו". מעריב. 25.7.16. <http://www.maariv.co.il/journalists/Article-550801>

⁵⁰ טל שלו. "הקלת המכרז ואיסור ביוזי המשכן: אושר חוק ערוץ הכנסת". 4.8.16. <http://news.walla.co.il/item/2985243>

<http://b.walla.co.il/item/3005018>

⁵¹ נועה פרייס. "מכרז ערוץ הכנסת יוצא לדרך". וואלה!. 13.10.16. <http://www.ice.co.il>

⁵² אלכסנדר כץ. "פורסם המכרז לערוץ הכנסת: חשש שנתניהו יעלה ל-25.2 מיליון ש"י". אייס. 13.10.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/453005>

⁵³ אלכסנדר כץ. "הקרב על המכרז: גם ערוץ 9 רוצה להפעיל את ערוץ הכנסת". אייס. 8.11.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/454489>

⁵⁴ נתי טוקר. "נתניהו לאנשי גל"צ: אומרים עלי שקרים ואתם שותקים? אתם עיתונאים?". דה מרקר. 10.8.16.

תפקידים פוליטיים ופעילויות ציבוריות (היה מנכ"ל המרכז השלטון המקומי, בתקופת כהונתו הראשונה של נתניהו הוא מונה לתפקיד מנכ"ל מפעל הפיס, כיהן כיועץ של חברת דיסקונט השקעות, ועוד)⁵⁵. מנגד, בעקבות בקשת התנועה לחופש המידע נחשפו לראשונה נתוני גלי צה"ל, וגילו כי היא נסמכת יותר ויותר על תשדירי פרסום של גורמים מסחריים ופחות על התקציב הממשלתי. מצב זה הופך אותה לפחות תלותית במדינה, אך ליותר תלותית בגורמים עסקיים⁵⁶.

ערוץ 10, אשר נחשב לערוץ אופוזיציוני לראש הממשלה, פרסם כי לדברי שרים בכירים, מאחורי חוק המואזין עומד יאיר נתניהו. בעקבות זאת שוגרה מטעם ראש הממשלה נתניהו תגובה חריפה, בערוץ הוחלט שלא לשדר את התגובה, ונתניהו העלה את תגובתו המלאה לעמוד הפייסבוק שלו⁵⁷. לעומת זאת, הערוץ קיבל רישיון קבוע ל-15 שנה, ובהקשר לכך הסביר ראש הממשלה כי כהונתו כשר תקשורת נועדה לפתוח את התחום לתחרות, וכי הריכוזיות הקיימת כיום בשידורי הטלוויזיה כמעט ואינה קיימת בעולם החופשי⁵⁸. במקביל, נעשו בערוץ ניסיונות התקרבות לראש הממשלה באמצעות מינויו של ערן טיפנברון, המקורב לראש הממשלה, לעמוד בראש הצוות של ערוץ 10 למכרז ערוץ הכנסת. דבר זה עשוי לסייע לחדשות 10 ליצור קשר ישיר עם נתניהו, שמועצת הכבלים והלוויין פועלת תחת סמכותו⁵⁹. נוסף על כך, הוחלט על ידי הנהלת ערוץ 10 למנות את רמי סדן, שניהן כיועץ קרוב של נתניהו ורעייתו, לכהן כיו"ר ערוץ 10⁶⁰.

מעבר להתערבות ראש הממשלה בגופי התקשורת, נשמעה הטענה להשפעת ראש הממשלה על עיתונאים באופן אישי. ח"כ איתן כבל (העבודה) ואלדד יניב פנו ליועמ"ש וטענו בפניו כי ראש הסגל של נתניהו, יואב הורביץ, אוסף חומרים על עיתונאים במטרה להשתמש במידע זה "למטרות איום". הורביץ הגיב כי "מדובר בקשקוש"⁶¹. עם זאת, ניתן לציין מספר עימותים אישיים בין ראש הממשלה לבין עיתונאים. תחקיר "עובדה" של אילנה דיין אשר חשף התערבות של שרה נתניהו במינויים ועדויות מטעם מקורבים לסגן ראש המוסד, הוביל לתגובה חריפה של ראש הממשלה. בסיום התוכנית הקריאה דיין בעצמה את התגובה הארוכה של ראש הממשלה נתניהו נגדה⁶². העימות המתמשך בין ראש הממשלה נתניהו לבין העיתונאי רביב דרוקר עלה מדרגה. נתניהו פרסם בעמוד הפייסבוק שלו תחקיר העוסק ביחסיו של דרוקר עם מבקר המדינה. דרוקר התייחס לסטטוס ולתחקיר נגדו, ותקף חזרה⁶³. הוא אף שקל לתבוע תביעת דיבה את ראש

⁵⁵ נתי טוקר. "אתם שומעים אותו ברדיו – אבל לא ידעתם על עסקי הקזינו והקשרים שלו עם הפוליטיקאים". דה מרקר. 15.4.16.

⁵⁶ נתי טוקר. "פרסומת אחת, ונחזור לשדה הקרב: כמה עובדים יש בגלי צה"ל ומי מממן אותם?". דה מרקר. 17.6.16. <http://www.themarker.com/markerweek/1.2978450>

⁵⁷ נתי טוקר. "יאיר נתניהו וחוק המואזין: ערוץ 10 סירב לשדר תגובה מכפישה של רה"מ". דה מרקר. 17.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3125038>

⁵⁸ אלכסנדר כץ. "אני מחזיק בתיק התקשורת – כדי לפתוח את התחום לתחרות". אייס. 24.7.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/433185>

⁵⁹ נתי טוקר. "קורצים לנתניהו? טיפנברון יעמוד בראש הצוות של ערוץ 10 למכרז ערוץ הכנסת". דה מרקר. 21.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3128774>

⁶⁰ נתי טוקר. "עיתונאי ערוץ 10 – היכינו לבוקר חדש; עוד דריסת רגל של נתניהו בתקשורת". דה מרקר. 7.6.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2968039>

⁶¹ נתי טוקר. "ח"כ כבל ואלדד יניב ליועמ"ש: ראש הסגל של נתניהו אוסף חומרים על עיתונאים". דה מרקר. 14.11.16. <http://www.themarker.com/news/1.3115684>

⁶² דה מרקר אונליין. "התחקיר של אילנה דיין על נתניהו – והתגובה שאסור לפספס". דה מרקר. 7.11.16. <http://www.themarker.com/news/1.3089718>

⁶³ דה מרקר אונליין. "נתניהו 'פרסם' תחקיר על רביב דרוקר – שלא נשאר חייב". דה מרקר. 7.10.16. <http://www.themarker.com/news/1.3089718>

הממשלה בגין הפרסומים נגדו, וכן אמר בראיון לגלי צה"ל כי הוא דורש מנתניהו לתקן את הטעויות העובדתיות במכתב שלו ולהתנצל עליהן⁶⁴. בהמשך, פרסם דרוקר פרטים על הקירבה שבין המיליארדר האוסטרלי גיימס פאקר לראש הממשלה ולבני משפחתו. ערוץ 10 פרסם רק חלק מהתגובה, ונתניהו פרסם את תגובתו נגד דרוקר בעמוד הפייסבוק שלו⁶⁵. כמו כן, פרסם העיתונאי אראל סג"ל בתוכניתו בגל"צ כי דרוקר ניסה לסכל את מינויו של תא"ל עופר וינטר למח"ט גבעתי, ונתניהו תקף בפייסבוק את ערוץ 10 ואת דרוקר⁶⁶. בעקבות המתקפות האישיות הללו, חתמו עשרות עיתונאים על עצומה דחופה שבה הם מתריעים נגד התנהלותו של נתניהו והתבטאויותיו נגד עיתונאים ואמצעי התקשורת⁶⁷. בראיון לעיתון ה"גרדיאן" הבריטי סיפר דרוקר כי כבר התרגל למתקפות נגדו מצד ראש הממשלה, וכי התלונות של ראש הממשלה אינן מסתיימות בעמוד הפייסבוק של ראש הממשלה אלא מגיעות גם בצורה של שיחות טלפון לבעלי מניות, עורכים וכתבים⁶⁸.

במאבק בין נתניהו למו"ל ידיעות אחרונות נוני מוזס, עובדי מערכת Ynet טוענים כי העורך לשעבר, ערן טיפנברון התערב בתכנים וערך הטיה לטובת אינטרסים התואמים לצרכיו של נוני מוזס⁶⁹, כל זאת טרם עזיבתו את "ידיעות אחרונות" ואתר Ynet⁷⁰. אך אין מדובר ב-Ynet בלבד. בשנים האחרונות כוחה של התקשורת יחסית לדרג הפוליטי פוחת בהדרגה, ונטען כי היא נהפכת לשבויה בידי בעלי ההון והפוליטיקאים. בשוק הטלוויזיה, למשל, נשלטים הגופים הגדולים ביותר על ידי בעלי הון שונים. הרפורמות שמקדם נתניהו יצרו תלות חסרת תקדים של כלי התקשורת בהחלטות הדרג הפוליטי, כאשר הקמת השידור הציבורי, אשר אמור היה להיות פתרון לכך, נתקלה בהתנגדות נחרצת של הדרג הפוליטי, והוחלט כאמור לדחות את הקמתה⁷¹. אופן הסיקור של נוחי דנקנר מדגימה גם היא כיצד משרתת העיתונות את עמדות הכוח והכסף. משך שנים זכה לאהדה מצד התקשורת, על אף שעשה "בשוק ההון כרצונו", והביקורת החריפה נגדו התפרסמה רק לאחר הרשעתו בפלילים בפרשת הרצת המניות של אי.די.בי⁷². לכן, יתכן שהקרבת האמיתי הוא לא בין נתניהו לתקשורת, אלא בין מצדדי התקשורת החופשית, הפועלת למען הציבור, לבין כל מי שמנסה להצר את צעדיה – אם אלה גורמים בשלטון, מטעם ההון, או מגופי התקשורת עצמם⁷³.

⁶⁴ נתי טוקר. "רביב דרוקר שוקל לתבוע את נתניהו: שיתקן את הטעויות שפירסם עלי – ויתנצל". דה מרקר. 15.11.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.3122859>

⁶⁵ דה מרקר אונליין. "נתניהו: רביב דרוקר הוא כמו גיא פינס – וזו התגובה שצינור". דה מרקר. 28.11.16. <http://www.themarker.com/news/1.3136494>

⁶⁶ אלכסנדר כץ. "נתניהו חוגג על דרוקר ומתסיס: 'ערוץ 10 שמאל רדיקאלי'". אייס. 4.12.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/457846>

⁶⁷ נתי טוקר. "הכשת רביב דרוקר – קו שאסור לחצות": עשרות עיתונאים בעצומה נגד נתניהו". דה מרקר. 7.12.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.3146117>

⁶⁸ גרדיאן. "דרוקר על נתניהו בראיון ליגרדיאן": 'לא ייאמן כמה זמן הוא מקדיש למאבק נגדי; שיחות טלפון בזו אחר זו'. דה מרקר. 2.12.16. <http://www.themarker.com/wallstreet/1.3140622>

⁶⁹ נתי טוקר. "הסוד נחשף: הרשימות השורות של ידיעות אחרונות". דה מרקר. 7.9.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3060776>

⁷⁰ נתי טוקר. "הסוד נחשף: הרשימות השורות של ידיעות אחרונות". דה מרקר. 7.9.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3060776>

⁷¹ נתי טוקר. "את מי משרתת התקשורת בישראל". דה מרקר. 31.7.16. <http://www.themarker.com/magazine/1.3023378>

⁷² גיא רולניק. "העיתונות מגלה את הריכוזיות". דה מרקר. 3.8.16. <http://www.themarker.com/magazine/1.3023900>

⁷³ נתי טוקר. "נתניהו והתקשורת: זה עוד ייגמר בדיל". דה מרקר. 9.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3116796>

שקיפות וחופש מידע

כלל אזרח ישנה זכות מטעם חוק חופש המידע לקבל מידע המצוי בידי רשויות ציבוריות⁷⁴. המודעות האזרחית הגוברת בשנים האחרונות הפכה את המונח "שקיפות" לאחד הביטויים השגורים בשיח התקשורת. בחינה של היקף השיח בנושא בתקשורת הישראלית בשנת 2016, מעידה על עליה של יותר מ-10% בסיקור השיח בנושא השקיפות בתקשורת הישראלית, לעומת הרבעון המקביל ב-2015. במדיה המשודרת זינק העיסוק בשקיפות בכמעט 40%⁷⁵. ביטוי לשינוי ביחס לשקיפות הוא פרסום נתונים על תקציבו של הגוף המפקח על הטלוויזיה והרדיו המסחריים, לאחר ארבע שנים שבהם התעלם מחובתו החוקית⁷⁶, וקביעת בית המשפט כי יש לחשוף את רשימת מקבלי היתרים לכנסת, אם כי חלקית בלבד מטעמי ביטחון⁷⁷. מנגד, נדחתה הצעת חוק להחלת חוק חופש המידע על הקרן הקיימת לישראל⁷⁸.

הדרישה התקשורתית לשקיפות היא חלק מגישה עיתונאית אקטיביסטית, שצוברת תאוצה בתקופה האחרונה⁷⁹. עמותת "שקיפות בינ"ל ישראל" העניקה את פרס מגן השקיפות לאילנה דיין בעקבות התוכנית "עובדה" שאותה היא מובילה⁸⁰. רביב דרוקר וערוץ 10 הגישו עתירה לחשיפת מועדי השיחות בין ראש הממשלה ובין מו"ל "ישראל היום" שלדון אדלסון והעורך עמוס רגב⁸¹, ולאחר שנדחתה, ערערו לבית המשפט העליון. לטענתם, חשיפת המידע הינה אינטרס ציבורי חשוב הנוגע לקשרי הגומלין בין גופי תקשורת לבין רשויות השלטון⁸². בהקשר אחר, חשף דרוקר מסמך המפרט את נסיעותיו של ראש הממשלה נתניהו ומשפחתו⁸³.

בשנת 2016 הוגשו מספר עתירות הנוגעות לשקיפות בהתנהלות ראש הממשלה. התנועה לחופש המידע הגישה עתירה לחשיפת חשבונות בגין שירותי כביסה שניתנו למעון ראש הממשלה במהלך 2014 וששולמו על ידי המדינה. חלק מהחשבונות נחשפו⁸⁴, אך בית המשפט קיבל את בקשת נתניהו להשמיע התנגדותו בנוגע לפרסום שאר החשבונות, ולבסוף קבע כי העתירה תימחק בכפוף לפרסומן. בהמשך, פנה נתניהו ללשכת היועמ"ש בבקשה לעכב את מסירת המידע בטענה לפגיעה בפרטיות⁸⁵, ובצעד חריג אף עתר

⁷⁴ חוק חופש המידע, תשנ"ח-1998.

⁷⁵ שחר גור. "קורבנות השקיפות החדשים: גוגל, פייסבוק, מתווה הגז וזיהום האוויר בחיפה". 19.4.16. דה מרקר.

<http://www.themarker.com/opinion/1.2920480>

⁷⁶ אורן פרסיקו. "תקציב הרשות השנייה נחשף (פיסה אחר פיסה)". 16.3.16. <http://www.the7eye.org.il/197268>

⁷⁷ צבי זרחיה. "ליכודניקים, אנשי תקשורת ורמי לוי – הרשימה החלקית של בעלי היתרי הכנסה לכנסת". דה מרקר.

<http://www.themarker.com/news/politics/1.2924484>. 24.2.16

⁷⁸ יאיר בר-קול. "אי הדיווח פותח פתח לשחיתות". דה מרקר. 2.8.16. <http://www.themarker.com/>

[opinion/1.3026727](http://www.themarker.com/opinion/1.3026727)

⁷⁹ שחר גור. "קורבנות השקיפות החדשים: גוגל, פייסבוק, מתווה הגז וזיהום האוויר בחיפה". 19.4.16. דה מרקר.

<http://www.themarker.com/opinion/1.2920480>

⁸⁰ אלכסנדר כץ. "הזוכים מנגן השקיפות: אילנה דיין וארגון יכל זכות". אייס. 24.8.16. <http://www.ice.co.il/>

[media/news/article/444192](http://www.themarker.com/media/news/article/444192)

⁸¹ נתי טוקר. "בית המשפט: נתניהו לא יחויב למסור את מועדי שיחותיו עם אדלסון ועורך "ישראל היום". דה מרקר

<http://www.themarker.com/advertising/1.3018701>. 26.7.16

⁸² נתי טוקר. "דרוקר לעליון: לחשוף האם נתניהו העורך בפועל של ישראל היום". דה מרקר. 5.10.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3087443>

⁸³ דה מרקר אונליין. "רביב דרוקר חושף את המסמך המלא: כל נסיעות משפחת נתניהו – ועל חשבון מי". דה מרקר.

<http://www.themarker.com/news/1.2967586>. 6.6.16

⁸⁴ צבי זרחיה. "27 אלף שקל על פסיכולוגים: נחשפו חשבונות נוספות ממעון ראש הממשלה". דה מרקר. 19.6.16.

<http://www.themarker.com/news/1.2980231>

⁸⁵ צבי זרחיה. "החשבונות של נתניהו: הפרטים שראש הממשלה מסרב לחשוף". דה מרקר. 30.5.16.

לראשונה כראש ממשלה נגד היועמ"ש ונגד הממונה על חוק חופש מידע במשרד ראש הממשלה בדרישה שיאסרו חשיפתן⁸⁶. התנועה לחופש המידע צורפה כמשיבה לעתירה זו⁸⁷. התנועה לחופש המידע הגישה גם בקשה לחשיפת הוצאות מעונות ראש הממשלה לשנת 2015, ולאחר שהועבר מידע מזערי בלבד בנימוק של חשש לפגיעה בפרטיות ראש הממשלה, הגישה עתירה לחשיפת ההוצאות המלאות על המעון⁸⁸. עתירה נוספת הוגשה בידי עו"ד שחר בן מאיר, לאחר חצי שנה של התכתבויות עם משרד ראש הממשלה ומשרד החוץ, בבקשה לחשיפת הוצאות נסיעת נתניהו לנוי יורק ב-2015. לאחר הגשת העתירה משרד החוץ אכן פרסם את המידע⁸⁹. בכובעו כשר התקשורת, סירב ראש הממשלה לחשוף את לוח הפגישות, נושאי הפגישות, זהות המשתתפים ואם נערך לגביהן פרוטוקול. באיחור של חצי שנה הגיש הממונה על חופש המידע במשרד ראש הממשלה מענה לבקשה. עם זאת, נתניהו סירב להעביר את מועדי הפגישות שלו עם שאול אילוביץ', בעל השליטה בבזק, שכן לטענתו הפגישות עמו נערכו שלא במסגרת תפקידו, ועל כך הוגשה עתירה מנהלית⁹⁰. לצד זאת, מספר חודשים מתנהלת עתירה שהגישו רביב דרוקר וחברת החדשות של ערוץ 10, לחשיפת מועדי השיחות של נתניהו עם שלדון אדלסון ועמוס רגב⁹¹.

תביעות כנגד עיתונאים

באוקטובר 2015 הגיש ח"כ אורן חזן (ליכוד) תביעת לשון הרע בסך מיליון שקלים נגד הכתב הפוליטי של חדשות 2 עמית סגל, בעקבות תחקיר בו נטען כי הוא ניהל קזינו בבולגריה, צרך סמים קשים וניהל שירותי זנות. בדיון הראשון בבית המשפט נעשה ניסיון להביא לפשרה בין הדדים במסגרת הליך הגישור, אך הפשרה נדחתה מכיוון שאף אחד מהצדדים לא היה מוכן לשאת בעלויות מימונו⁹². במסגרת ההליכים המקדמיים הודה חזן כי ביקר במועדוני חשפנות, אך זאת כדי לשתות עם חבריו, ולא הזמין נערות ליווי⁹³. במסגרת שלב ההוכחות, הגיש סגל תצהיר וכן תצהירים של אנשים נוספים שהכירו או עבדו עם חזן, מהם עולה שורה של עדויות אישיות שמורות על התנהלותו של חזן, בין היתר, עישון סמים קשים, הזמנת נערות ליווי ללקוחות הקזינו וביקור במועדוני חשפנות⁹⁴. באוקטובר קבע בית המשפט כי הוכח מעבר לכל ספק כי חזן היה המנכ"ל בקזינו, והרוח החיה בו. נקבע שהכינוי "סרסור" שהצמיד סגל לחזן מהווה הבעת דעה

<http://www.themarker.com/news/1.2959498>

⁸⁶ צבי זרחיה, "נתניהו נגד משרדו: יזו מציצנות – חשבונות הכביסה הן ענייני הפרטי". דה מרקר. 16.9.2015.

⁸⁷ צבי זרחיה. "פרשת חשבונות הכביסה: התנועה לחופש המידע לצורף כמשיבה לעתירת נתניהו נגד חשיפת 175 חשבונות לציבור". דה מרקר. 16.11.2015. <http://www.themarker.com/news/1.3110261>

⁸⁸ מוטי בוסק. "התנועה לחופש המידע עותרת: נתניהו מסתיר מידע על הוצאותיו". דה מרקר. 17.1.2015. <http://www.themarker.com/news/1.3192523>

⁸⁹ אפרת נוימן, צבי זרחיה. "עורך הדין שחשף את הוצאות נתניהו בחו"ל: יזה הכסף שלנו". דה מרקר. 16.6.2015.

<http://www.themarker.com/law/1.2977402>

⁹⁰ אמיתי זי, נתי טוקר. "יומן הפגישות של נתניהו כשר התקשורת – ולמה הוא לא מוכן לחשוף את הפגישות עם אילוביץ". דה מרקר. 16.8.2015. <http://www.themarker.com/advertising/1.3047428>

⁹¹ אורן פרסיקו. "העתירה לגילוי מידע על השיחות הסודיות בין נתניהו לאדלסון ורגב". העין השביעית.

<http://www.the7eye.org.il/202103>

⁹² אלכסנדר כץ ומשה בנימין. "פשרה בין אורן חזן לעמית סגל: הח"כ טוען שאין לו כסף לגישור ובערוץ 2 מסרבים לממן". אייס. 16.3.2016. <http://www.ice.co.il/media/news/article/424547>

⁹³ אלכסנדר כץ. "תביעת המיליון נגד עמית סגל: ח"כ אורן חזן הודה כי ביקור במועדוני חשפנות בבולגריה. אייס. 16.3.2015. <http://www.ice.co.il/media/news/article/428253>

⁹⁴ נתי טוקר. "נחשפת העדויות הקשות נגד אורן חזן: "הסיניף קריסטל מתי", "שילם לזונות בקזינו". דה מרקר. 16.5.2015. <http://www.themarker.com/advertising/1.2997121>

לגיטימית. כן נקבע שהתחקיר שערך סגל היה רציני ויסודי. עם זאת, פסק בית המשפט לחזן פיצויים על סך 40 אלף ש"ח בגין שני אזכורים שלפיהם חזן סחר בסמים⁹⁵. לאחר מתן פסק הדין התראיין חזן והתעקש שניצח בתביעה. בתגובה לטענת המראיינים כי ההחלטה לפיצויים היא בגלל סעיף אחד קטן בתביעה, הוא קרא למראייניו "שקרנים" וטען כי הוא היחיד שעומד מול התקשורת ש"מהלכת אימים על פוליטיקאים"⁹⁶.

ח"כ אביגדור ליברמן (יו"ר ישראל ביתנו) הגיש תביעה על סך 140 אלף ש"ח נגד כתב חדשות 10, אור הלר, בגין הוצאות לשון הרע. התביעה הוגשה בעקבות דבריו של הלר בתוכנית "שישי עם אילה חסון" בערוץ 10, כי ליברמן עומד מאחורי הדלפת דו"ח מבקר המדינה בנוגע לכשלים לכאורה במבצע "צוק איתן"⁹⁷.

תביעות השתקה בתקופה זו מתאפיינות בכך שחלק מהסכסוכים שבעבר אפיינו את העיתונות הכתובה כבעלת מעמד ועוצמה, מתרחשים עכשיו ביחס לציוצים שנכתבו כלאחר יד ולפוסטים שלגביהם נאלצים עיתונאים להילחם ללא מערכת הסיוע המשפטי של כלי התקשורת שבו הם עובדים⁹⁸. לדוגמא, ראש הממשלה ואשתו הגישו לבית המשפט תביעה על סך 280 אלף ש"ח נגד העיתונאי ידיעות אחרונות יגאל סרנה, בגין פוסט שכתב בפייסבוק. בפוסט תיאר סרנה מקרה שלדבריו "מעשה שהיה" שבו שרה נתניהו "זרקה" את בעלה מהרכב באמצע כביש מס' 1. הפוסט זכרה לשיתופים רבים, ובכתב התביעה נטען כי מדובר בפרסום כוזב שמטרתה לרמוס את שם הטוב, וכי לא נערכה בדיקה לוודא את אמיתות הדברים. מקרה נוסף הוא תביעה על סך כ-1.7 מיליון ש"ח, שהוגשה נגד העיתונאית שרון שפורר על ידי חברת הנדל"ן אורבן, שהיתה בעלותו של דודו דגמי (שהורשע בסחר בנשים). שפורר פרסמה מספר פוסטים בדף הפייסבוק שלה ובו כינתה את החברה "מפוקפקת" וקראה לציבור שלא לרכוש את שירותיה⁹⁹. בתגובה, יום ארגון העיתונאים את אחד מפרויקטי גיוס ההמונים באינטרנט למטרה ערכית המשמעותיים והגדולים ביותר, מיזם בשם "גם אני שרון שפורר". בתוך יממה וחצי חתמו על המיזם יותר מ-3,000 עיתונאים, אנשי ציבור, פעילים חברתיים ואזרחים. כל אחד מהחותמים התחייב לשלם 560 ש"ח במידה ותפסיד בתביעה, והצהיר כי עושה זאת "מתוך רצוני לתמוך בחופש העיתונות בישראל"¹⁰⁰. המעשה הסמלי של חברת אורבן – בחירה בסכום תביעה מופרך – נתקל במעשה סמלי נגדי¹⁰¹.

⁹⁵ נתי טוקר. "בית המשפט: הכינוי 'סרסור' שהצמיד עמית סגל לאורן חזן – הבעת דעה לגיטימית". דה מרקר. 25.10.16.

<http://www.themarker.com/advertising/1.3102160>

⁹⁶ אלכסנדר כץ. "חזן מתעקש שניצח בתביעה – וקרא למראיינים 'שקרנים'". אייס. 25.10.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/453396>

⁹⁷ נועה פרייס. "ליברמן תובע את אור הלר על סך 140 אלף שקל". וואלה!. 16.5.16. <http://b.walla.co.il/item/2961583>

⁹⁸ תהילה אלטשולר. "סרט אימה". מוסף "צדק", מקור ראשון. 7.10.16. <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=forums&srcid=MDk3NzU2MDk2MTE1NjM2MTgzNDEBMDg3Nzc1NzYxNDAwODk5MTk1MDEBUHNIWDkwZzRBd0FKATAuMQEbdjI>

⁹⁹ נתי טוקר. "שרון שפורר בדרך לניצחון: אחד מגיסי ההמונים המוצלחים בישראל – נגד תביעת השתקה". דה מרקר.

<http://www.themarker.com/advertising/1.3036017>. 11.8.16.

¹⁰⁰ אלכסנדר כץ. "המהלך הושלם: 3,200 איש הצטרפו למימון ההגנה לשרון שפורר". אייס. 11.8.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/435105>

¹⁰¹ תהילה אלטשולר. "סרט אימה". מוסף "צדק", מקור ראשון. 7.10.16. <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=forums&srcid=MDk3NzU2MDk2MTE1NjM2MTgzNDEBMDg3Nzc1NzYxNDAwODk5MTk1MDEBUHNIWDkwZzRBd0FKATAuMQEbdjI>

חיסיון עיתונאי

החיסיון העיתונאי איננו מעוגן בחקיקה אלא קיים מכוח הלכה של בית המשפט העליון¹⁰², ובפועל, מעמדו של החיסיון בשנת 2016 משתנה מפרשיה משפטית אחת לאחרת. מחד, בשנה החולפת בית המשפט ביטל צו שחייב את חברת החדשות של ערוץ 2 להעביר לידי משטרת ישראל חומרי גלם מראיון שערך הכתב לענייני משפט, גיא פלג, עם עינת הראל, המואשמת בסרסרות והלבנת הון. במסגרת הליך הערעור של מדינת ישראל על פסיקה זו, מועצת העיתונות וארגון העיתונאים קיבלו אישור להצטרף להליך במעמד "ידידי בית המשפט"¹⁰³, והגישו את עמדותיהם בעניין הרחבת החיסיון העיתונאי והחלתו גם על חומר הגלם שאוסף עיתונאי במהלך עבודתו¹⁰⁴. מאידך, במסגרת תביעתו של ח"כ אורן חזן (ליכוד) נגד עיתונאי חדשות 2 עמית סגל, ביקש סגל מבית המשפט שהעדות של מקורותיו תיערך בדלתיים סגורות, כדי לשמור על חיסיון המקורות. בית המשפט דחה את הבקשה וקבע כי שמיעת מקורותיו תהיה בדלתיים פתוחות. בהחלטה זו מעלה בית המשפט על נס את זכות הציבור לדעת, את פומביות הדיון ואת זכותו של חזן לשם טוב, במחיר פגיעה בחיסיון מקורותיו של העיתונאי¹⁰⁵.

שימוש מעניין בחיסיון העיתונאי נעשה במסגרת עתירתו של רביב דרוקר לקבל מידע על שיחותיהם של ראש הממשלה עם שלדון אדלסון (מייסד "ישראל היום") ועמוס רגב (העורך הראשי). השניים טענו כי חופש העיתונות ייפגע אם ימסור משרד ראש הממשלה את המידע המבוקש, וזאת על אף שהחיסיון נועד להגן על המקור ולא על העיתונאי¹⁰⁶.

פרסום סמוי ותוכן שיווקי

בשנת 2016, תופעת הפרסום הסמוי, שבו מסוויים מסרים פרסומיים בתוך תכנים תקשורתיים, המשכיכה להיות משמעותית בתחומי המדיה השונים. במקביל, נעשו ניסיונות לצמצם ולהסדיר את התופעה הן באמצעות חקיקה והן באמצעות הכרעות בבתי משפט. החשיבות בהתמודדות עם תופעה זו נובעת, בין השאר, מהשפעתה על הציבור. מחקר אמריקאי שפורסם בכתב העת Journal of Advertising¹⁰⁷ מצא כי רובו המכריע של הציבור הרחב אינו מצליח להבחין בין פרסום סמוי לתוכן מערכתי עצמאי. עוד מצא המחקר כי ברגע שאנשים הבינו שמדובר בתוכן ממומן, השיפוט שלהם לגבי הפך להיות שלילי¹⁰⁸.

חוק הרשות השנייה¹⁰⁹ קובע כי על הערוצים המסחריים (2 ו-10) נאסר לשלב תוכן שיווקי. בתקנות נקבע כי על הערוצים הייעודיים (ערוצים מסחריים המשדרים פרסומות

¹⁰² ב"ש 298/86 ע"ד בן ציון ציטרין נגד בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין במחוז תל-אביב פ"ד מא(2) 337, 364 (1987).

¹⁰³ אורן פרסיקו. "היבט מהותי ועקרוני". העין השביעית. 14.2.16. <http://www.the7eye.org.il/193144>

¹⁰⁴ אורן פרסיקו. "הידיים הנכונות". העין השביעית. 16.3.16. <http://www.the7eye.org.il/197336>

¹⁰⁵ אמיר בשה ומורן סבוראי. "זכות הציבור לחופש העיתונות". העין השביעית. 21.6.16. <http://www.the7eye.org.il/208132>

¹⁰⁶ איתמר ב"ז. "חבר שהוא עיתונאי". העין השביעית. 2.3.16. <http://www.the7eye.org.il/195621>

¹⁰⁷ Bartosz W. Wojdyski and Nathaniel J. Evans, "Going Native: Effects of Disclosure Position and Language on the Recognition and Evaluation of Online Native Advertising", 45(2) Journal of Advertising (2016).

¹⁰⁸ כתב "העין השביעית". "אם זו פרסומת – תקראו לזה פרסומת". העין השביעית. 11.1.6. <http://www.the7eye.org.il/188124>

¹⁰⁹ חוק הרשות השנייה טלוויזיה ורדיו, התש"ן-1990.

כבבלים ובלוויין - 20, 9, 24 וערוץ "הלא טיווי" בערבית) ב HOT ו-YES שיכולים לשלב פרסומות, נאסר לשלב תוכן שיווקי. על אף זאת, ערוצי הטלוויזיה עמוסים בפועל בתוכן שיווקי, בשוק שלפי הערכות מגלגל כ-200-150 מיליון ש"ח בשנה¹¹⁰. במסגרת ניסיונות להסדיר את הנושא, מועצת העיתונות הקימה ועדה שתפקידה לבחון את סוגיית התוכן השייווקי והפרסום הסמוי בעיתונות המודפסת, המשודרת והמקוונת, וההיבטים האתיים בנושא. הוועדה אף הזמינה את הציבור לשלוח לה ניירות עמדה בנושא¹¹¹. דוח הביניים שפרסמה בפברואר ועדת פילבר, הכשיר תוכן שיווקי בכלל הפלטפורמות. ביוני פרסמה הוועדה את מסקנותיה, והמליצה לאשר תוכן שיווקי מוסדר ומפוקח בכפוף לחובת שקיפות וידוע הציבור, תוך הגנה על סוגי תכניות וסוגי מוצרים ביחס אליהם לא ניתן יהיה לאפשר שילוב תוכן שיווקי¹¹². גם בית המשפט התבקש להתערב ולהכריע אם תוכן שיווקי ללא גילוי נאות מספק מהווה הטעיית צרכנים, בעקבות בקשה לאישור תביעה ייצוגית נגד אתר Ynet שהגיש גולש אינטרנט, בה טען כי מתפרסמות בו כתבות מטעם גופים מסחריים, שאינן מובדלות מהתוכן העיתונאי¹¹³.

בדצמבר אישרה מועצת הכבבלים והלוויין לשלב תוכן שיווקי בערוצים הייעודיים. זו הפעם הראשונה בישראל שגוף רגולטורי הסדיר בתקנות את תחום התוכן השייווקי כחלק מהתוכן המשודר בתוכניות טלוויזיה. במסגרת כללים אלה יש לידע את הצופה על קיומו של תוכן שיווקי, ונאסר באופן מוחלט קיום של תוכן שיווקי בתכנים שיש להם חשיבות ביחס לאספקת מידע וקיום שיח ציבורי (חדשות, כלכלה וצרכנות, ייעוץ, סאטירה וכו') ובתכנים שמיועדים לילדים (מתוך תפיסתם כאוכלוסייה פגיעה במיוחד)¹¹⁴. כן קובעים הכללים החדשים רשימה של מוצרים האסורים בתוכן שיווקי (כגון מוצרי טבק, אלכוהול ומזונות מזיקים) והפרדה בין המממנים לבין העוסקים בהפקת התוכניות¹¹⁵. משמעות הכללים הללו היא הכשרת הפרסום הסמוי תוך מילוי התנאי של סימונו במטרה להפוך אותו לגלוי לצופים. יש לשים לב, עם זאת, כי זהו פתרון לא מושלם למציאות הבלתי מושלמת שבה מכניסים מסרים פרסומיים לתכני מדיה ובכך מזיקים לצרכני התקשורת תוך הצלת גופי התקשורת שהבסיס הכלכלי שלהם קורס¹¹⁶.

בכל הנוגע לאינטרנט ולעיתונות המודפסת, לא קיימת אסדרה של הנושא. ח"כ מיקי רוזנטל (המחנה הציוני) הגיש הצעת חוק, המנוסחת כתיקון לחוק הגנת הצרכן, המבקשת ליצור אסדרה אחידה, שלפיה פרסום סמוי ללא גילוי נאות יהיה אסור בכל כלי התקשורת, גם באינטרנט. ביולי דנה בכך ועדת השרים לענייני חקיקה¹¹⁷. אף

¹¹⁰ נתי טוקר. "לראשונה בישראל: תוכן שיווקי יתאפשר בחלק מערוצי הכבבלים". דה מרקר. 21.12.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3167469>

¹¹¹ אלכסנדר כץ. "מועצת העיתונות מזמינה את הציבור להביע עמדה בנושא תוכן שיווקי". 1.2.16. אייס. <http://www.ice.co.il/hotnews/news/article/422519>

¹¹² אלכסנדר כץ. "מהפיכה בשוק התקשורת: פחות רגולציה, יותר ערוצים ותוכן שיווקי". 30.6.16. אייס. <http://www.ice.co.il/media/news/article/431466>

¹¹³ נתי טוקר. "בקשה לתביעה ייצוגית מעמידה את הפרסום הסמוי למשפט". דה מרקר. 27.6.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2988014>

¹¹⁴ נועה פרייס. "החל מ-2017: מותר לשרד תוכן שיווקי בטלוויזיה". וואלה! 21.12.16. <http://b.walla.co.il/item/3024573>

¹¹⁵ אלכסנדר כץ. "לראשונה בישראל: תוכן שיווקי ב-TV – בערוצים הייעודיים". אייס. 21.12.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/459516>

¹¹⁶ ענת באלנט. "לפני שנאבד ענייני". העין השביעית. 25.12.16. <http://www.the7eye.org.il/230023>

¹¹⁷ נתי טוקר. "ח"כ רוזנטל מציע: פרסום סמוי ייאסר גם באינטרנט". דה מרקר. 3.7.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2994928>

שמדובר בהצעת חוק של ח"כ מהאופוזיציה, היא זכתה לתמיכה העקרונית של ראש הממשלה, יש הסוברים שהדבר נובע מכך שהחוק יחליש את כלי התקשורת "ידיעות אחרונות" (לרבות Ynet), וזכייני ערוץ 2 (קשת ורשת), בעוד "ישראל היום" שאינו עושה שימוש בתוכן שיווקי ימצא במצב של יתרון¹¹⁸. ביולי נדחתה הצעת החוק ברוב של 48 מול 28¹¹⁹. שלושה חודשים לאחר מכן, הגיש רוזנטל מחדש את הצעת החוק¹²⁰.

תופעת הפרסום הסמוי קיים לכל רוחב אמצעי התקשורת – בטלוויזיה המסחרית, בעיתונות המודפסת, ובאתרי האינטרנט הממוסדים.

בטלוויזיה המסחרית נעשתה עסקת תוכן שיווקי, בהיקף ובצורה שהם ככל הנראה חסרי תקדים בישראל, בין זכיינית "קשת" לבין חברת "עמידר". בתחילת נובמבר שודר בקשת סרט באורך 35 דקות, בשם "ליגה משלנו", על עמידר ועל פרויקט משותף לה ולעמותת מפעלות חינוך ורווחה, לעריכת ליגות כדורגל לילדים. במסגרת זאת ביקשה הרשות השנייה מזכיינית ערוץ 2 קשת הבהרות לשידור זה¹²¹, שכן לזכייניות הטלוויזיה נאסר לשדר תוכן שיווקי¹²². בעוד קשת ביקשה לשדר את הסרט בהתאם לחוק, המאפשר שידור סרט שהופך בשיתוף עם עמותות ללא כוונת רווח, הרי שבפועל הסרט כלל חשיפה פרסומית לעמידר, באמצעות אזכורים רבים לפעילות עמידר, וראיונות עם נציג החברה והיו"ר יצחק לקס¹²³. בסוף אותו חודש, במסגרת תכנית האקטואליה "אנשים", התראיין שר השיכון גלנט יחד עם אשתו והציג את "פרויקט שיקום השכונות" שיזם. התברר כי הראיון עם גלנט ורעייתו היה חלק מעסקת תוכן שיווקי גדולה של חברת הדיור הציבורי עמידר עם זכיינית ערוץ 2 קשת, אף שעמידר עצמה לא הוזכרה בתוכנית. עמידר, אשר מתמודדת עם ביקורת ציבורית חריפה ואף עם בדיקה מעמיקה של מבקר המדינה, רכשה בעסקה עם קשת לפי ההערכה, שווי חשיפה של 1.5-1 מיליון ש"ח. בעקבות הפרסום בדה-מרקר כי הראיון נעשה כחלק מעסקת הפרסום, ברשות השנייה שיגרו מכתב לקשת ובו דרישה לגילוי מסמכים, הנוגע לשידור הסרט "ליגה משלנו", הראיון עם גלנט, וגם ראיון נוסף בתוכנית הבוקר עם יו"ר עמידר. מדובר בצעד חריג שנעשה לעתים רחוקות¹²⁴.

הכתב הכלכלי של חדשות 10, מתן חודרוב, חשף כי יזם נדל"ן בכיר הציע לו ולאנשי ציבור נוספים טובות הנאה בתמורה לקידום מוצר פיננסי חדש בכתבות שלו ובעמוד הפייסבוק שלו¹²⁵. גם ערוץ mako שילב תוכן שיווקי גלוי בין תכניו, ופתח ערוץ הסברה בשם LOVE ISRAEL. הערוץ, שהוא מעין מיני-סייט, הינו שיתוף פעולה מסחרי בין

¹¹⁸ יוסי רוטר. "למה ראש הממשלה כל כך מתלהב מחוק התוכן השיווקי". דה מרקר. 15.7.16. <http://www.themarker.com/news/1.3007907>

¹¹⁹ נתי טוקר. "תומך ב"ידיעות"? הרצוג התנגד להצעת החוק נגד פרסום סמוי של חברו לסיעה רוזנטל. איתמר ב"ז. "ח"כ רוזנטל מגיש מחדש החוק נגד פרסום סמוי". העין השביעית. 9.11.16. <http://www.the7eye.org.il/224847>

¹²¹ נתי טוקר. "הרשות השנייה בודקת: מדוע שידר ערוץ 2 סרט תדמית לחברת עמידר במשך 35 דקות?". דה מרקר. 2.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3110047>

¹²² נתי טוקר. "העננה של קשת: תיכוד להסביר מדוע שידרה סרט תדמית של עמידר". דה מרקר. 3.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3111032>

¹²³ נתי טוקר, נמרוד בוסו. "הדיל של עמידר, היח"צ לשר גלנט ולרעייתו – והשקשוקה של משה תאומים". דה מרקר. 23.11.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.3130534>

¹²⁴ נתי טוקר. "הרשות השנייה דורשת גילוי מסמכים לעסקת הפרסום בין קשת לעמידר". דה מרקר. 27.11.16.

¹²⁵ דה מרקר אונליין. "מייהו יזם הנדל"ן הבכיר שהציע טובות הנאה לכתב הכלכלי של חדשות 10 ולאנשי ציבור נוספים?". דה מרקר. 4.2.16. <http://www.themarker.com/news/1.2841452>

mako לבין קבוצת הנדל"ן "אלדד פריי", שמשלמת עבור המדור וזוכה לקרדיט בולט¹²⁶. בנק הפועלים שילם מאות אלפי שקלים עבור תוכן שיווקי בתוכנית אקטואליה בזכיינית ערוץ 2 רשת. זו הפעם הראשונה שבה תוכן שיווקי מסחרי נמצא באופן נרחב בתוכנית אקטואליה וראיונות¹²⁷. הרשות השנייה גם פתחה בבדיקה לגבי הפרת תקנות הרשות ופרסום תוכן שיווקי בתוכנית "הישרדות", בו זכה מעדן השוקולד של תנובה, YOLO, לחשיפה מוגברת¹²⁸.

הפרסום הסמוי קיים גם בתוכניות הבישול, מצב אשר מזיק בכל מה שקשור לייצוג של מזון בתקשורת ולשאלות כמו עם מה ראוי לבשל ומה ראוי לאכול. למעשה, לולא הדילים המסחריים, לא היו מופקות תכניות אלה¹²⁹. עוד לענייני מזון, מסמכים פנימיים של חברת גיתם חשפו שמועצת החלב הקצתה סכום של 400 אלף ש"ח לשם התקשרות עם חברת התוכן השיווקי של משרד הפרסום גיתם, ובתמורה הוקם בערוץ ההורים של Ynet תת-מדור ממומן שנשא את הכותרת "תזונת ילדים". במסגרת זאת פורסמו עשרות כתבות שבהן נטען כי צריכה מרובה של מוצרי חלב תורמת לבריאותם של ילדים¹³⁰. תנובה מימנה כתבה שיווקית שקראה להפחית את צריכת המשקאות הממותקים, אשר עשויה לפגוע בצריכה של משקאות קוקה קולה¹³¹, הבעלים של מחלבות טרה המתחרה בתנובה.

בעיתונות הכתובה, מתחקיר "העין השביעית" עולה כי ב"ידיעות אחרונות" הפרסום הסמוי הוא "סמוי" הרבה יותר, שכן המודעות שבו נראות זהות לתוכן המערכת. ב"הארץ" ו"ישראל היום", לעומת זאת, אין דמיון בין העיצוב של הטקסטים לכתבות של העיתון, שמו של ה"עיתונאי" אינו מזוהה עם כלי התקשורת המפרסם את המדור שלו, והגילוי בדבר מהות המדור יותר נאות¹³². בשנת 2016 נמצא פרסום סמוי בכותרת הראשית של עיתון "ידיעות אחרונות" ובעמודים הראשונים שלו, עם ידיעות התוקפות את המוצר "קורנפלקס" של תלמה. מוצר זה שייך לחברת יוניליוור, המתחרה עם דגני הבוקר של נסטלה-אוסם, שיש לו שותפות הדוקה עם קבוצת "ידיעות אחרונות" בקמפיינים של תוכן שיווקי¹³³. בנוסף, אם עד היום היה בידול ברור בין מידת הפרסום הסמוי של ידיעות אחרונות ו-Ynet לבין כלכליסט¹³⁴, הרי שהעיתון "כלכליסט" כלל לראשונה פרסום סמוי באמצעות מדור פרסומי. כתב לשעבר ב"כלכליסט" חשף כי פורסמו עשרות ראיונות יחצניים עם מנהלים בכירים בתמורה לתשלום, ובלי לעדכן את הקוראים על העסקה¹³⁵.

¹²⁶ אלכסנדר כץ. "mako מצטרף למאבק ההסברתי של ישראל: פתח ערוץ ייעודי – במימון חברה מסחרית". אייס. <http://www.ice.co.il/media/news/article/423186>. 11.2.16

¹²⁷ נתי טוקר. "התוכן השיווקי עולה דרגה: בנק הפועלים מימן תוכן בתוכנית אקטואליה של רשת בערוץ 2". דה מרקר. <http://www.themarker.com/advertising/1.2846973>. 9.2.16

¹²⁸ אלכסנדר ויץ. "הסוף מתוק, הכסף זורם, הקנס בדרך: בדיקה לגבי התוכן השיווקי ל-YOLO ב'הישרדות'". אייס. <http://www.ice.co.il/media/news/article/422683>. 3.2.16

¹²⁹ איתמר ב"ז. "כשסתנא שלכם בישלה ציאניד". העין השביעית. 3.8.16. <http://www.the7eye.org.il/211424>

¹³⁰ איתמר ב"ז. "נשרת נאמנה את החיבור בין 'מועצת החלב' ו'תזונת ילדים'". העין השביעית. 9.3.16. <http://www.the7eye.org.il/196131>

¹³¹ נתי טוקר. "מלחמת מזון: תנובה קידמה תוכן שיווקי נגד צריכה משקאות ממותקים של קוקה קולה". דה מרקר. <http://www.themarker.com/advertising/1.2824113>. 18.1.16

¹³² אורן פרסיקו. "שלטון הראווה". העין השביעית. 15.7.16.

¹³³ שוקי טאסוגי. "מה הכוונה ב'שיתוף פעולה'". העין השביעית. 30.7.16. <http://www.the7eye.org.il/213050>

¹³⁴ אורן פרסיקו. "עסקים במשפחה". העין השביעית. 16.1.16. <http://www.the7eye.org.il/189138>

¹³⁵ איתמר ב"ז. "תלונה: 'כלכלית' קיבל כסף עבור עשרות ראיונות עם מנהלים בכירים". העין השביעית. 5.10.16. <http://www.the7eye.org.il/220252>

תופעת התוכן השייווקי מאפשרת לחברות הפועלות בתחום ההימורים הפיננסיים להלבין את תדמיתן ולצוד לקוחות – באמצעות העיתונות הכלכלית. מתוך שבע החברות שהרשות לניירות ערך הורתה על הפסקת פעילותן, לפחות חמש חברות השקיעו בשנים האחרונות את מיטב כספי לקוחותיהן ברכישת כתבות בעיתונות הכלכלית (גלובס, דה מרקר וכלכליסט)¹³⁶.

התוכן השייווקי אינו פוסח גם על אתרי האינטרנט הממוסדים¹³⁷. אתר "וואלה!" קיבל 600 אלף ש"ח מלשכת סוכני הביטוח עבור תוכן שיווקי שיקדם את סוכני הביטוח ויצגם באור חיובי. באחד המקרים שודר ראיון עם ח"כ מיכל בירן (המחנה הציוני) כחלק מהתוכן השייווקי סביב הצעת חוק שקידמו סוכני הביטוח¹³⁸. באתר זה אף התפרסמה ידיעת וידאו שהיתה פרסומת מוסווית שנועדה לגייס את ההתנקשות בראש הממשלה המנוח לשם מכירת האופנועים. הסרטון שכתרתו "גדי סוקניק נזכר ברצח רבין איך הגעתי לכיכר תוך כמה דקות", הופק במסגרת מדור תוכן שיווקי של "וואלה!" ושל חברה המייבאת אופנועים וקטנועים. חרף אופיו הפרסומי של המדור, ידיעות הווידאו שפורסמו הופקו על ידי המערכת, והוגשו על ידי מי שהוצגה כ"כתבת וואלה! News"¹³⁹. עוד פרסם אתר "וואלה" סדרה של תכנים שהוצגו כידיעות חדשותיות במסגרת שיתוף פעולה עסקי שלו עם בנק הפועלים. אם עד כה היה נראה שכלי התקשורת משתדלים להסוות את ההתקשרות הפרסומית במסווה של פרויקט חינוכי או ערכית, הרי שההתנהלות הזו הינה עלית מדרגה¹⁴⁰. הפיכתו של התוכן השייווקי לעניין ממוסד בא לידי ביטוי במיזם אינטרנטי שנועד לחבר בין כותבים לגופים עסקיים שמעוניינים בתוכן שיווקי¹⁴¹.

אפילו משרדי ממשלה משתמשים בכספי ציבור כדי לרכוש פרסום סמוי. ממסמכים שמסר הממונה על חוק חופש הידע במוסד לביטוח לאומי, עלה כי בשנים האחרונות שילם המוסד לביטוח לאומי מאות אלפי שקלים מדי שנה לתחנות הרדיו האזורי כדי שאלה יעלו לשידור את מומחיו וישוחחו עמם על הביטוח הלאומי, כל זאת בלא אישור מהרשות השנייה¹⁴². חשיפת נתוני הפרסום של מערכת הביטוח העלו כי צה"ל שילם כ-20 מיליון ש"ח על רכישת תוכן מערכתי בכלי התקשורת, מה שמלמד על מגמת השתלבותו של הצבא הישראלי בענף הפרסום הסמוי¹⁴³. גם מספר חברות ממשלתיות – בהן רכבת ישראל, נמל חיפה, מקורות והתעשייה האווירית – קיימו בשנים האחרונות מסעות פרסום שכללו הענקת חסויות ופרסום של תכנים שיווקיים. כל זאת בניגוד להוראות רשות החברות הממשלתיות, האוסרות לשלם מכספי ציבור על פרסום סמוי וחסויות¹⁴⁴. יו"ר רשות החברות, אורי יוגב, התראיין למוסף תוכן שיווקי של "הארץ",

¹³⁶ איתמר ב"ז. "מאמרים על אמון הקוראים". העין השביעית. 22.6.16. <http://www.the7eye.org.il/208193>

¹³⁷ יובל דרוור. "פועלים שחורים". העין השביעית. 29.5.16. <http://www.the7eye.org.il/205193>

¹³⁸ נתי סוקר. "אתר וואלה קיבל 600 אלף שקל מלשכת סוכני הביטוח תמורת כתבות חיוביות". דה מרקר. 10.10.16. <http://www.themarket.com/advertising/1.3091371>

¹³⁹ איתמר ב"ז. "רוכבים על רצח רבין". העין השביעית. 24.5.16. <http://www.the7eye.org.il/204682>

¹⁴⁰ אורן פרסיקו. "בנק הפועלים!". העין השביעית. 22.5.16. <http://www.the7eye.org.il/204404>

¹⁴¹ משה בנימין. "יש חיים אחרי רני: ירון פרוסט משיק מיזם שמחבר בין כותבים לחברות ומפרסמים". אייס. 20.1.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/421891>

¹⁴² אורן פרסיקו. "10,000 שקל לראיון". העין השביעית. 22.5.16. <http://www.the7eye.org.il/201871>

¹⁴³ איתמר ב"ז. "הוצאות צה"ל על פרסום: 28 מיליון שקל בארבע שנים". העין השביעית. <http://www.the7eye.org.il/202593>

¹⁴⁴ איתמר ב"ז. "חסות היא חסות, לא משנה איך מציגים אותה". העין השביעית. 1.2.16. אף כי הוראות רשות החברות הממשלתיות אוסרות לשלם מכספי ציבור על פרסום סמוי וחסויות

בזמן שהרשות מבקרת חברות ממשלתיות שמשמשות בתוכן שיווקי ואוסרת עליהן לשלם עבור פרסום סמוי¹⁴⁵. ממסמכים שנחשפו בעקבות בקשת חופש מידע, עולה כי משרד התחבורה ניסה לשלם עבור החדרת מסרים לתוכנית הסאטירה "ארץ נהדרת"¹⁴⁶.

התופעה הגיעה לראשונה גם לאפליקציית המסרים "ווטסאפ", אשר שינתה את תנאי השימוש ומדיניות הפרטיות שלה והחלה לאפשר לעסקים לשלוח תוכן שיווקי, על אף שכשנסודה התחייבה לא לשלב פרסומות¹⁴⁷.

שיימינג והעלבת עובדי ציבור

תופעת ה"שיימינג" (ביוש) באינטרנט הפכה לתופעה נפוצה. חברת התקשורת בזק פרסמה את דו"ח מצב האינטרנט בישראל לשנת 2016, ממנו עולה כי בשנה זו העלייה בחשיפה לשיימינג ברשת נמשכה, כאשר למעלה מ-70% מהגולשים נחשפו לכך בשנה החולפת, וכ-30% מבני הנוער חוו בעצמם שיימינג או מכירים אישית מישהו שחוה¹⁴⁸. מנתוני משרד המשפטים עולה כי מחצית מ-18 התיקים שבהם הוגשו כתבי אישום בשנתיים האחרונות בגין הפצת סרטונים ותמונות בעלות אופי מיני בווטסאפ היו נגד תלמידי תיכון¹⁴⁹. מסקר של מחלקת המחקר של המשרד לביטחון הפנים עולה כי חלה עליה במספר הילדים שנפגעו מאלימות ברשת. על פי הסקר, אחד מכל שלושה ילדים נפגע משיימינג או השפלה באמצעות רשתות חברתיות (בשנה שעברה הנתון עמד על ילד אחד מכל ארבעה). 18% מהילדים שנפגעו לא סיפרו על כך לאיש, 46% מאלו שכן דיווחו ציינו כי לאחר מכן התופעה חזרה על עצמה¹⁵⁰. לדברי שרת המשפטים איילת שקד, פייסבוק, מאז פרוץ "אינתיפאדת הסכינים" עלתה בישראל ביקורת על ההסתה הקשה ברשתות החברתיות, וטוויטר וגוגל מסירות 70% מתכני ההסתה, בהתאם לבקשת משרד הפנים¹⁵¹.

יש להבחין בעניין זה בין תופעת השיימינג לבין תופעת בריונות הרשת. לשיימינג ארבעה מאפיינים: תפוצה, תיעוד, היעדר אתיקה והפוטנציאל להצית בריונות רשת. מטרתה לעשות שימוש פומבי ברשתות החברתיות כדי לשמור על נורמות חברתיות באמצעות ביוש אדם או ארגון שחרגו מהן. לעומת זאת, בריונות רשת היא אקט של השפלה, סחיטה, הפצת תמונות עירום או התעללות באמצעות הרשתות החברתיות. תופעה זו מיוחסת בעיקר לשיח אלים של ילדים ובני נוער¹⁵². כמעט 6% מכלל המשתמשים ברשת האינטרנט מגדירים עצמם כטרולים – טוקבקיטים מחרחרי ריב הנוהגים להגיב למשתמשים אחרים באופן מעצבן ופוגעני בכוונה תחילה. סקר שנערך מצא קשר

¹⁴⁵ נועה פרייס. "יו"ר רשות החברות אסר על ראיונות לתוכן שיווקי – והתראיין בעצמו". וואלה! 16.4.14.

<http://b.walla.co.il/item/2953042>

¹⁴⁶ איתמר ב"ז. "מנפלאות הפרסום הסמוי". העין השביעית. 4.7.16. <http://www.the7eye.org.il/207013>

¹⁴⁷ בלומברג, סוכנויות הידיעות. "סוף עידן בווטסאפ – מפסיק להיות נקי מפרסומות; אנליסטים: "המשתמשים יחשו נבגדים". דה מרקר. 25.8.16. <http://www.themarket.com/wallstreet/1.3049544>

¹⁴⁸ משה בנימין. "דו"ח האינטרנט השנתי: הווטסאפ שובר שיאים". אייס. 7.12.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/458038>

¹⁴⁹ יהושע בריינר ודה גיל-הר. "תופעת השיימינג: חצי מהאישומים בגין הפצת תכנים מיניים – נגד תלמידים". וואלה! 8.2.16. <http://news.walla.co.il/item/2933023>

¹⁵⁰ יוסי אלי. "המשרד לביטחון הפנים: כל ילד שלישי בישראל סובל משיימינג ברשת". וואלה! 15.5.16. <http://news.walla.co.il/item/2961211>

¹⁵¹ אלכסנדר כץ. "שרת המשפטים שקד טוענת: פייסבוק מסירה 70% מתכני הסתה – לבקשת ישראל". אייס. 7.6.16. <http://www.ice.co.il/digital-140/news/article/430053>

¹⁵² אסף שמואלי. "שיימינג זה לא בריונות רשת". העין השביעית. 3.11.16. <http://www.the7eye.org.il/224249>

מובהק בין טרולי-רשת ובין תכונות אופי המעידות על סאדיזם, נרקיסיסטיות, ואופי פסיכופתי שסובל מחוסר אמפטיה או חרטה על עלבונות. אותם אנשים מרשים לעצמם להתבטא כך מפני שהם מסתתרים מאחורי מעטה האנונימיות של הרשת¹⁵³.

יחד עם התגברות התופעה, התגברה גם המודעות לה. הממשלה הקימה מערך להגנה על ילדים ובני נוער במרחב המקוון, שיילחם בתופעת השיימינג ברשת. המערך הורכב מ-131 שוטרים ואזרחים, בתקציב של 50 מיליון ש"ח בשנה¹⁵⁴. בנוסף, עמדה תופעת השיימינג במוקד כנס דוברי הרשויות המקומיות, בהשתתפות פוליטיקאים, אנשי ציבור, אקדמיה ואנשי תקשורת¹⁵⁵; גם איגוד יועצי התקשורת ויחסי הציבור קיים כנס שנתי שבו דנו בכך¹⁵⁶; המרכז לתקשורת ומשפט של הפקולטה למשפטים בבר אילן קיים כנס בנושא "שיימינג עסקי"¹⁵⁷; ובמסגרת דיוני הועדה לזכויות הילד בנושא תופעת השיימינג ברשתות החברתיות, סיפר כוכב הילדים טל מוסרי על האלימות המילולית שחוה¹⁵⁸. מפכ"ל המשטרה רב-ניצב רוני אלשיך נשא דברים באזכרת תת-ניצב אפרים ברכה, וציין כי "השיימינג הברוטלי הוא סכנת חיים, ולא רק מול בני נוער"¹⁵⁹.

לצד המודעות לסכנות בתופעה זו, החלה מגמת שינוי בהיקפה. הסקר השנתי של בזק על מגמות השימוש באינטרנט העלה כי יש הטמעה של נורמות חברתיות שלפיהן לא מעבירים הלאה מהר פוסטים של שיימינג. על פי הסקר, יותר מחצי מהמבוגרים ו-29% מבני הנוער מוחקים תמונות מביכות או אינטימיות של מפורסמים שנשלחות באפליקציות מסרים מידיים. מגמה של ירידה נרשמה בקרב אלו שמשתפים או מעבירים הלאה תמונות כאלו – 7% בקרב מבוגרים, ו-11% בקרב בני הנוער¹⁶⁰. ניתן להסביר את השינוי בעקבות מקרה שבו שרון פרי, שדרנית הספורט של ערוץ 1 הפכה לקורבן של הפצת תמונות עירום ברשת, לאחר שמכשיר הסמארטפון שלה נגנב. הפורץ מצא את התמונות והפיץ אותן ברשת. התמונות הופצו באופן נרחב באמצעות הווטסאפ, ולדבריה מדובר היה ב"אונס וירטואלי"¹⁶¹.

לשיימינג יש פוטנציאל להשפעה חיובית, במקרים שבהם משמש ככלי לתיקון עוולות חברתיות. פוסט שהועלה בפייסבוק עם שיימינג לחברת פרטנר על כך שחייבה עובדת זרה בסך אלפי שקלים זכה למאות לייקים ושיתופים, ובעקבותיו הוסדר הנושא מול

¹⁵³ אילן גלר. "מה הופך אנשים לטרולים? המדע מאחורי השיימינג". וואלה! 25.1.16. <http://tech.walla.co.il/item/2928241>

¹⁵⁴ כתבי אייס. "הממשלה מקימה גוף שיילחם בתופעת השיימינג ברשת. אייס. 25.9.16. <http://www.ice.co.il/hotnews/news/article/451978>

¹⁵⁵ כתבי אייס. "אחרי כנס אילת: היום מתחיל כנס דוברי הרשויות המקומיות. אייס. 16.11.16. <http://www.ice.co.il/pr-sales-promotions/news/article/454882>

¹⁵⁶ כתבי אייס. "כנס איגוד יועצי התקשורת: תופעת השיימינג, הרשתות החברתיות וישראל בעולם". 12.1.16. <http://www.ice.co.il/media/news/article/421435>

¹⁵⁷ אלכסנדר כץ. "פאנל בבר אילן: כיצד מתמודדים עם תופעת השיימינג העסקי?". אייס. 14.1.16. <http://www.ice.co.il/hotnews/news/article/421607>

¹⁵⁸ דנה ירצקי. "טל מוסרי סיפר בכנס על השיימינג שעבר: 'זו עבירה לכל דבר'". וואלה! 1.8.16. <http://news.walla.co.il/item/2984500>

¹⁵⁹ יוסי אלי. "אלשיך באזכרה לאפרים ברכה: השיימינג הוא סכנת חיים". וואלה! 26.5.16. <http://news.walla.co.il/item/2965099>

¹⁶⁰ רפאלה גויכמן. "אפקט שרון פרי: 50% מוחקים תמונות מביכות של מפורסמים שנשלחות בוואטסאפ". דה מרקר. 7.12.16. <http://www.themarker.com/technation/1.3145272>

¹⁶¹ אורן דותן. "שרון פרי: 'די להפיץ את תמונות העירום שלי'; הגולש הישראלי: 'פחחח'". וואלה! 18.9.16. <http://tech.walla.co.il/item/2998298>

הלקוחה¹⁶². כן הועלה הטענה כי השיימינג עשוי להיות פתרון לתופעת ההתעמרות בעבודה, אשר יוביל לחשיפה וגיבוי ברשתות החברתיות ובאמצעי התקשורת השונים, של מעסיקים, מנהלים ומקומות עבודה שבהם נפוצה תופעת ההתעמרות¹⁶³.

אולם למעשה, במקרים רבים יותר גובל השיימינג בבירונות רשת. למשל, מנהל סניף "ויקטורי" באשדוד תלה שלט עם בקשה מהלקוחות שלא להשתמש בכרטיסי ויקטורי שהוטענו פעמיים בטעות, כיוון שהכסף יורד ממשכורת העובדים. השלט פורסם בדה מרקר, ובעקבות זאת המנכ"ל והבעלים של רשת "ויקטורי" עשה שיימינג למנהל הסניף, כשפרסם בדף הפייסבוק של דה מרקר את תמונתו של מנהל הסניף מחזיק פיסת נייר כתובה בכתב יד ועליה "הודאה" על כך שהוא כתב על דעת עצמו את השלט¹⁶⁴. תקרית שבה סולק איש העסקים נוחי דנקנר ממסעדה אף היא הסעירה את הרשתות החברתיות. שף המסעדה בחר לעשות שיימינג לדנקנר באינסטגרם, ולאחר שדנקנר התנצל, השף חזר בו וגנן את הפוסט, ואז שב ופרסם אותו בעמוד הפייסבוק שלו¹⁶⁵. אושיית הפייסבוק חן טל פרסמה שיחה אישית עם גבר שהטריד אותה מינית, ואמרה "אני מודעת לכך שעשיתי לו שיימינג ומגיע לי"¹⁶⁶; מסעדה שפורסמה נגדה פוסט זועם על היחס ללקוחותיה החזירה בשיימינג ופרסמה בעצמה פוסט שבו נכתב כי הלקוחה אינה רצויה במסעדה¹⁶⁷; תמונתה של אישה הופצה ברשת לצד כיתוב הטוען כי היא אחת המתלוננות נגד תא"ל בוכריס, ובעקבות ריבוי הפוסטים והטלפונים היא יצאה בהודעה בפייסבוק כי זו לא היא¹⁶⁸. סקר של באזילה העלה כי בשנה האחרונה כמעט 50% מהתייחסויות השליליות לבעלי ההון בישראל במדיה החברתית היו בהקשר של שיח שנאה¹⁶⁹.

ניתן למצוא את תופעת השיימינג בפרסומות. באפריל קבע בית המשפט המחוזי כי הקמפיין "שוקה" של "ביטוח ישיר- 9 מיליון" פסול לפרסום ויירד מהמסך באופן מיידי. זאת, בעקבות טענתם של איגוד סוכני הביטוח כי הקמפיין מבזה את העוסקים בתחום¹⁷⁰. הפסיקה יצרה תחושה שנעשה "שיימינג" לסוכני הביטוח כסקטור. כתוצאה מכך השתנה השיח התקשורתי והציבורי, כאשר חלה ברחבי הרשת ירידה משמעותית בשנאה כלפי סוכני הביטוח, ומנגד, עליה בביקורת כלפי סדרת הקמפיינים¹⁷¹.

¹⁶² דה מרקר אונליין. "פרטנר הפילה חיובים של אלפי שקלים על עובדת זרה – ואז הגיע הפוסט הזה בפייסבוק". דה

מרקר. 25.2.16. <http://www.themarker.com/consumer/1.2862993>

¹⁶³ נעמי לנדאו. "שיימינג נגד מגיפת ההתעמרות בעבודה". דה מרקר. 28.7.16. <http://www.themarker.com/career/1.3020600>

¹⁶⁴ טלי חרותי-סובר. "אייל רביד עושה שיימינג למנהל סניף ברשת ויקטורי". דה מרקר. 8.1.16. <http://www.themarker.com/career/1.2817842>

¹⁶⁵ דה מרקר אונליין. "השף שסילק את דנקנר: גם אם הוא עשיר זה לא נותן לו זכות להתנהג למלצרת כמו משרתת".

דה מרקר. 10.1.16. <http://www.themarker.com/news/1.2818685>

¹⁶⁶ מערכת וואלה! ניוז. "שברה שוב את פייסבוק: התגובה של חן טל לגבר שהטריד אותה מינית". וואלה! 18.2.16.

<http://tech.walla.co.il/item/2936085>

¹⁶⁷ מערכת וואלה! ניוז. "המסעדה החזירה בשיימינג: התלונה של שקרית ומזויפת כמו תיק היד שלך". וואלה! 28.2.16.

<http://tech.walla.co.il/item/2938860>

¹⁶⁸ דנה ירקצי. "ההיא מפרשת בוכריס: שיימינג לאישה הלא נכונה חושף את סיוט המתלוננות". וואלה! 17.3.16.

<http://news.walla.co.il/item/2944316>

¹⁶⁹ נדן פלדמן. "מה יש לישראלים נגד עשירים – ומה הם באמת חושבים על תשובה וגיל שויד?" דה מרקר. 17.6.16.

<http://www.themarker.com/magazine/1.2966172>

¹⁷⁰ משה בנימין. "בעקבות החלטת ביהמ"ש להסיר את קמפיין "שוקה": ביטוח ישיר צפויה לערער לעליון". אייס.

<http://www.ice.co.il/advertising-marketing/news/article/426976>. 12.4.16

¹⁷¹ אלכסנדר כץ. "שוטאים פחות את סוכני הביטוח: בעקבות פסיקת "שוקה" – השיח הציבורי השתנה ב-180 מעלות".

אייס. 25.4.16. <http://www.ice.co.il/advertising-marketing/news/article/427735>

תופעת השיימינג אף עשויה להתקיים מכוח החוק או רשות שיפוטית. בעתירה שהגיש איגוד הבנקים נגד חוק שכר הבכירים, נטען כי כשהציבור רואה את הבנקאים ומתייחס אליהם כאל ראשי החזירים - זה שיימינג לכל ענף הבנקאות¹⁷²; בית הדין הרבני הטיל חרם על סרבן הגט עודד גז, שהוביל לשיימינג נרחב ברשתות החברתיות. על אף שהנידוי עצמו אינו מהלך חדש, הוא מעולם לא הוביל לתופעה דומה ברשתות החברתיות¹⁷³.

רישוי וסגירת עיתונים

פקודת העיתונות המנדטורית משנת 1933 אוסרת על הוצאה לאור של עיתון בלא רישיון מן הממונה על המחוז במשרד הפנים¹⁷⁴. הפקודה הינה אחד מן השרידים המנדטוריים בכל הנוגע לחופש העיתונות, ובמשך השנים נעשו ניסיונות רבים לבטלה. קיומה של הסמכות להעניק רישיונות לעיתונים אינו תיאורטי בלבד; משרד הפנים לא העניק רישיון לחינמון החדש "ישראלון" משום ששמו דומה ל"ישראל היום"¹⁷⁵.

בשנת 2016 חלה התקדמות בהקשר זה, כאשר שר הפנים אריה דרעי הורה להכין הצעת חוק לביטול פקודת העיתונות המנדטורית.

מלבד לרישוי עיתונים, הצעת החוק לביטול פקודת העיתונות המנדטורית קובעת גם כי מקרים קיצוניים של סגירת עיתונים במקרה של הסתה יעברו לבחינת היועמ"ש ולהכרעתו¹⁷⁶. ביוני חוקק "חוק המאבק בטרור"¹⁷⁷, במסגרתו בוטלה תקנה 94 בתקנות ההגנה לשעת חירום, המאפשרת לפקיד ממשלתי לסגור עיתון באופן שרירותי¹⁷⁸.

צנזורה צבאית וצווי איסור פרסום

הצנזורה הצבאית בישראל מוסדרת בסעיפים 87, 97, ו-100 לתקנות ההגנה (שעת חירום) המנדטורית משנת 1947, ומטרתה מניעה מוקדמת של ביטוי. כן קיימות הוראות בדין הפלילי העוסקות בגילוי סודות שיש להם ערך ביטחוני ומשמשות ענישה מאוחרת לאחר שמידע כבר פורסם.

צנזורה על מידע העלול לסכן את ביטחון המדינה בעתות חירום או מלחמה מקובלת בעולם הדיגיטלי, והיא נתפסת כנגזרת של הזכות לחיים שלמענה מוצדק ואף מתחייב להגביל את חופש העיתונות. עם זאת, בשנת 2016 התרחבה הצנזורה, כאשר החלה לפעול לראשונה גם בזירה הדיגיטלית ודרשה לאשר תכנים לפני פרסומם. הצנזורה הצבאית פנתה לעשרות בלוגרים שמסקרים נושאי ביטחון ודרשה שיציגו חומרים לפני פרסומם ברשתות החברתיות¹⁷⁹. בנוסף, הצנזורה ביקשה גם להכניס משקיפים לקבוצות

¹⁷² מיכאל רוכוורגר. "טעות לחשוב שמנהלים בבנקים יהיו מוכנים לעבוד בחינם בשביל הכבוד". דה מרקר. 31.7.16. <http://www.themarker.com/markets/1.3022909>

¹⁷³ יקי אדמקר. "סרבן הגט שהוטל עליו חרם נעלם: יחש שאשתו תישאר עגונה". וואלה! 21.4.16. <http://news.walla.co.il/item/2955121>

¹⁷⁴ חוקי אי"י, כרך ב', עמ' (ע) 1191, (א) 1214. ¹⁷⁵ אורן פרסיקו. "אנחנו עיתון של העם, זו סוגה לגמרי אחרת". העין השביעית. 23.2.16. <http://www.the7eye.org.il/194663>

¹⁷⁶ נתי טוקר. "דרעי: 'המדינה לא צריכה להתערב במתן רישיונות לעיתונים'". דה מרקר. 10.3.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2879242>

¹⁷⁷ חוק המאבק בטרור, התשע"ו-2016.

¹⁷⁸ איתמר ב"ז. "עוד פרידה ממורשת המנדט הבריטי". העין השביעית. 15.6.16. <http://www.the7eye.org.il/207311>

¹⁷⁹ נתי טוקר. "בבקשת הצנזורה לאישור מוקדם של פוסטים בלתי חוקית". דה מרקר. 4.2.16. <http://www.themarker.com/advertising/1.2842087>

ווטסאפ משותפות של דוברים וכתבים באופן שיאפשר לגוף הצבאי לפקח על תכנים עוד לפני עיבודם, וגם לנטר שיחות ודיונים פנימיים של העיתונאים ומקורותיהם¹⁸⁰. כתגובה לביקורת שהועלתה בעקבות כך, השיבה הצנזורית הצבאית כי "אם יש דף שעוסק בסוגיות ביטחוניות ומתקיים בו שיח ביטחוני - עליו לדעת את החובות המוטלות עליו כשעוסקים בשיח שכזה". בכל הנוגע למעקב אחרי הוטסאפ, ציינה כי ככל הנראה מעקב זה לא יצא מן הכוח אל הפועל¹⁸¹.

בכל הנוגע לצווי איסור פרסום, מחקר שערכה נעה לנדאו¹⁸² העלה כי מספר הבקשות שהגישו גופים שונים לבתי המשפט להוצאת צווי איסור פרסום עלה ב-20% בחמש השנים האחרונות. הסיבות הן הצורך בהגברת הפיקוח בעולם הדיגיטלי, וכן ירידה במעמדו של מוסד הצנזורה בישראל, המדרבן את הרשויות הציבוריות השונות להשתמש באופציה של צווי פרסום. עוד עלה מהמחקר, כי בשנים האחרונות מספר הוצאות צווי איסור פרסום זינק פי שלושה¹⁸³, והרוב הגורף של הבקשות מאושרות¹⁸⁴.

¹⁸⁰ כתב "העין השביעית". "יזה לא עניינה של הצנזורה". העין השביעית. 21.2.16. <http://www.the7eye.org.il/193857>.
¹⁸¹ אלכסנדר כץ. "הגל"צניקית שהצליחה להביך את הצנזורית עם שאלה על פרשה אסורה בפרסום". אייס. 4.4.16.

<http://www.ice.co.il/media/news/article/426522>

¹⁸² "המדינה מול העיתונות – התגברות צווי איסור הפירסום בישראל", בידי נועה לנדאו. <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/publication/state-vs-press-rise-gag-orders-israel>

¹⁸³ חיים ביאור. "ביאין איזונים ובלמים". עיתונות: אגודת העיתונאים בתל אביב. 12.12.16. <http://journalism.co.il/5496>

¹⁸⁴ כתב "העין השביעית". "הרוב הגורף של בקשות לאיסור פרסום מתקבלות על ידי בתי המשפט". העין השביעית. 22.12.16. <http://www.the7eye.org.il/229161>